САМОСТІЙНА УКРАЇНА
INDEPENDENT UKRAINE

ЗМІСТ

Ч. 1-2 (305-306) Січень — Лютий 1974

Minn

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» Чікаґо 2-22-79

Вп.: О. Coнuk

Отсим повідомляємо, що Ваша передплата за журнал кінчиться у:

Належитість на дальше відновлення передплати просимо переслати чеком або моні ордером на адресу:

INDEPENDENT UKRAINE
2315 West Chicago Avenue
Chicago, Illinois 60622

Річна передплата 8.00 дол.

Ваш довг є : 19.00 дол.

50 Рімська 73р.

Разом висилаю ....

Якщо Ви в міжчасі заплатили, то прошу на нашу пригадку не зважати.

"INDEPENDENT UKRAINE„
Published by Ukrainian American Publishing Co., Inc.
2315 West Chicago Avenue, Chicago, Ill., 60622 USA
Editor in Chief Denys Kwitkowsky

Видає Видавнича Спілка в Чікаґо, Ілл. ЗСА
Головний Редактор: Денис Квітковський
Відповідальний Редактор: Михайло Панасюк

Статті підписані автором не обов'язково збігаються з поглядами Редакції, а тому за їх зміст Редакція «Самостійної України» не відповідає.

Адреса Редакції:
DENYS KWITKOWSKY
7012 Michigan Avenue
Detroit, Michigan 48210, USA

Адреса Адміністрації:
INDEPENDENT UKRAINE
2315 W. CHICAGO AVENUE
CHICAGO, ILL. 60622 USA

ЧІКАҐО ДІТРОЙТ

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Орган
Організації Державного Відродження України (ОДВУ)
та
Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій
(ІСНО)

Рік XXVI | Січень — Лютий 1974 | Ч. 1-2 (305-306)

Д-р Денис Квітковський

«ОДНИНІ САМІ БУДЕМО ТВОРИТИ НАШЕ ЖИТТЯ» 1)

(Думки в 56 річницю Дня Незалежности України)

I

«Однині самі будемо творити наше життя», — сповіщав українській нації 57 років тому Перший Універсал Української Центральної Ради в Києві. І хоч у той час (23. 6. 1917 р.) Центральна Рада формально ще вважала Україну частиною — хоч і автономною — Росії, то саме життя заставляло її звертати свої очі і свою увагу на українську націю, бо тільки українська нація була здатна творити власними силами наше життя.

Події розвивалися революційним темпом. 20 листопада 1917 р. Центральна Рада проголошує Третім Універсалом Українську Народну Республіку в етнографічних межах, ще не пориваючи федеральних зв'язків із Росією, а вже 22 січня 1918 р. проголошує повну державну суверенність України, заявляючи: «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною Державою Українського Народу» (VI Універсал).

Одним із важливих поштовхів до проголошення України самостійною, суверенною державою був факт повної ворожости як уряду Керенського, так і уряду Леніна до усамостійнення України та відірвання її від Росії. Уряд УНР відразу збагнув, що так як царська, так і демократична (Керенський) та комуністично - большевицька Росія (Ленін) не погодяться добровільно на відірвання України від Росії, й тому всі заяви й декларації про право «народів Росії» на самовизначення аж до відокремлення в самостійні держави були тільки облудним пропаґандивним гаслом з метою приспати національну чуйність поневолених Москвою народів і в такий спосіб «об'єднати» їх, при потребі навіть силою, у новій, большевицькій, «єдиной і неделімой матушке Росії».

Як знаємо, 15 листопада 1917 р. було видано, за підписами голови Ради Народних Комісарів В. Ульянова - Леніна й народного комісара національних справ Й. Джуґашвілі - Сталіна, «Декларацію прав народів Росії». В

цій «Декларації» проголошувалося такі засади в ділянці національної політики совєтського уряду Росії: 1. Рівність і суверенність усіх народів Росії; 2. Право цих «народів Росії» на самовизначення, аж до відокремлення в самостійні держави; 3. Знищення всіх і всяких національних і національно-релігійних привілеїв; 4. Вільний розвиток національних меншостей і етнографічних груп.

Дволичність і забріханість «Декларації прав народів Росії» виявилася дуже скоро. Коли події в Україні набрали чисто національно - державницького характеру, і проголошення повної й беззастережної самостійности України вже не підлягало ніякому сумнівові, Москва поспішила визнати Україну як самостійну, ні від кого не залежну, суверенну українську державу. І тому вже 17 грудня 1917 року Рада Народних Комісарів большевицької Росії, під головуванням Леніна, вислала ноту-телеграму до Центральної Ради, в якій «ще раз» стверджувалося «право на самовизначення за всіма націями, які пригнічувались царатом і російською буржуазією аж до права цих націй відокремитись від Росії» Згідно з цією правно- політичною засадою, Рада Народних Комісарів визнала «Народну Українську Республіку та її право цілком відокремитись від Росії або ввійти в договір з Російською Республікою про федеративні й подібні взаємини між ними».

Але, визнаючи Українську Народну Республику як самостійну суверенну державу, згадана нота мала й свої застереження до Центральної Ради, закидючи їй «непевну буржуазну політику» факт, який, мовляв, позбавляє Раду Народних Комісарів можливости визнати Раду за уповноважену представницю трудящих та визискуваних мас Української Республіки й «усяких можливостей порозуміння» з нею.

Цікавий міжнародно - правний курйоз: Нота, яку підписали Голова Народних Комісарів і Народний Комісар Закордонних Справ, визнає Українську Народну Республіку, створену актом Центральної Ради, але, в той же час, не визнає Центральної Ради як легальної влади в Україні..., хоч і звертається до неї з своєю нотою, як до дійсної, де факто державної влади...

Таку ж дволичну й підступну політику супроти Української Народної Республіки застосувала большевицька Росія і на мирових переговорах у Берестю. Дня 10 січня 1918 р. голова української делеґації В. Голубович відчитав ноту Генерального Секретаріяту з 24 грудня 1917 р., в якій стверджузться, що УНР «починає з теперішнім моментом своє міжнародне існування, яке вона втратила більше ніж 250 років тому, і вступає в міжнародні зносини в цілім об'ємі своїх прав на цім полі», в наслідок чого «вважає уряд Української Народної Республіки правоздатним зайняти на теперішніх мирових переговорах самостійне становище».

На запит голови мирової конференції, звернений до лідера російської делеґації Л. Троцького, чи він, у зв'язку з появою української делеґації, й надалі заступатиме справи цілої Росії, Троцький відповів:

«Зважаючи на ноту Генерального Секретаріяту Української Народної Республіки, російська делеґація заявляє з свого боку, що вона, в повній згоді з принциповим визнанням права кожної нації на самовизначення аж до цілковитого відокремлення, не бачить жодної перешкоди для участи української делеґації в мирових переговорах». Троцький тим самим визнав, в імені большевицької Росії, українську делеґацію як самостійну делеґацію Української держави, зрікаючися пра-

ва вважати її частиною російської делеґації.

Не забуваймо, що Троцький склав цю заяву від імени російсько - большевицького уряду в час, коли між московсько - советським урядом і Центральною Радою вже розгорнулись були воєнні дії й ленінська Рада Народних Комісарів визнала за владу в Україні створений у Харкові Цетральний Виконавчий Комітет советів України та його орган — Народний Секретаріят. Але до цього ще повернемось. Спинимося ще раз на ноті російської Ради Народних Комісарів з 17 грудня 1917 р.

В згаданій вище ноті Ради Народних Комісарів між іншм є також **ультимативне** домагання Москви, щоб Україна, не пропускала через свою територію донських козаків, щоб не роззброювала російських військових частин, прихильних до большевиків, та щоб повернула зброю вже роззброєним московсько - большевицьким частинам. Якщо протягом 40 годин не буде отримано позитивної відповіди, Рада Народних Комісарів «уважатиме Центральну Раду в стані відвертої війни проти советської влади в Росії й на Україні».

Зміст і тон ноти був брутальним втручанням у внутрішні справи суверенної держави, тому Україна відкинула цю ноту й у наслідок цього настав стан війни між Україною й Росією.

Щоб надати російсько - українській війні характеру **внутрішньої війни** між двома конкуруючими українськими урядами, Москва, «паралельно до воєнного походу советського російського війська в Україну, вирішила стимулювати утворення советського політичного центру з аспіраціями на ролю державної влади й уряду для України». З цією метою, дня 26 грудня 1917 Росія створила в Харкові, на так званому «першому всеукраїнському з'їзді советів робітничих, селянських і солдатських депутатів», «центральний виконавчий Комітет советів України», який «узяв на себе всю повноту влади на Україні» й зорганізував свій урядовий орган — Народній Секретаріят.

На цьому місці важливо звернути увагу на той курйозний факт, що як «харківський уряд», так і російська Рада Народних Комісарів виходили з факту **існування української держави,** створеної III Універсалом Центральної Ради, і то у формі «Народньої Республіки». Харківський Центральний Виконавчий Комітет так і називає себе «новоорганізованою владою Української Народньої Республіки».

II

Отож, немає двох думок, що, так як Українська Народня Республіка була фактично і правно державою українського народу, так і її Центральна Рада, з Генеральним Секретаріятом, була фактично й правно єдиною владою в українській державі. Визнаючи УНР і в той самий час не визнаючи Центральної Ради, актом якої було створено УНР, Ленінова Рада Народних Комісарів заплуталася була в марксівській діялектиці й зайшла в леґальні протиріччя.

Фактично, засобами «принципової» брехні й брутальної сили для переведення в життя своїх імперіялістичних «принципів», большевицька Москва вже в перших місяцях свого існування створила таку популярну тепер на Заході «доктрину Брежнєва», яку, до речі, вигадав «геніяльний» Ленін; вдосконалив її спритний до бестіяльности м'ясоруб — Сталін; «здемократизував» її хитрий Хрущов, а повернув її до часів «геніяльного» Леніна й бестіяльного Сталіна «миронoсний» Брежнєв.

Зродивши теперішню «доктрину Брежнєва», Ленін вогнем і мечем «об'єднав» колишню російську імперію в

нову московсько - большевицьку імперію під назвою СССР; Сталін закріпив цю імперію жертвами мільйонів, у першу чергу, неросійських народів, і поширив кордони нової тюрми народів, «визволяючи з лабет капіталізму» — і то за поміччю цих же американських, англійських та інших капіталістів! — нові, вільні колись народи (наприклад частину Німеччини, Польщу, Угорщину, Чехо - Словаччину, Румунію, Болгарію, Балтійські держави і т. д.); Хрущов приборкав силою «неслухняних і нерозумних союзників» (брутальне здушення повстання в Угорщині), а тепер «миросносний» Брежнєв, також мілітарною інтервенцією, «за поміччю союзних держав» з так званого Варшавського Пакту, скорив волі імперіялістичної Москви визвольні спроби Чехо-Словаччини. Короткозорі західні політики й журналісти назвали цей останній брутальний акт Брежнєва — «доктриною Брежнєва»...

Поминаючи дволичну політику царської Росії, засобами брехні й брутальної сили («воз'єднання» Хмельницького з московським царем), яка мала також усі прикмети теперішньої «доктрини Брежнєва», ми вернемося ще кількома словами до «ультимативного визнання» Української Народньої Республіки урядом совєтської Росії Леніна. Як відомо, УНР відкинула ультиматум Леніна, і так розгорілася українсько - російська війна. За старою практикою, Москва створила новий «совєтський український» уряд у Харкові, з метою обманювати світ, — мовляв, фактично немає війни між Росією та Україною, а є братовбивча війна між двома українськими урядами: одним, що захищає «пролетаріят і свободу» від гніту поміщиків - імперіялістів, та другим, який, як сказано в згаданій ультимативній ноті Москви, веде в Україні **«непевну буржуазну політику»** і тим самим не є виразником волі «трудящих та визискуваних мас Української Республіки». Чи не є це клясичний приклад «доктрини Брежнєва», застосованої до України ще 1917 р.? Інтервенція Москви в Чехо-Словаччині базувалася на тій же теорії чи «доктрині», — мовляв, чехословацький уряд Дубчека довів Чехо-Словаччину до такого стану, що там «соціялізм» опинився під загрозою наступу «буржуазних капіталістів - імперіялістів».

Ніхто не питає Москви, яким правом вмішується вона у внутрішні справи інших народів і держав, проповідуючи й захищаючи в той самий час міжнародню засаду невтручання у внутрішні справи держав. А демократичний захід задовольнився — і виправдав — нове поневолення Чехо-Словаччини «доктриною Брежнєва»...

Большевицька Росія тепер притримується засади можливости співіснування («доктрина коекзистенції») держав з різними політичними й суспільно - економічними системами. СССР же купує й їсть американський чи канадійський хліб — хоч Америка, в очах большевицької Москви, є й далі прототипом зненавидженого нею буржуазного капіталізму й імперіялізму та визискування трудящих — «продаючи» в заміну Америці й Канаді підривну пропаґанду з метою «визволити» колись і народи цих держав від їх урядів, які провадять, на думку Москви, непевну буржуазну політику, й тим самим не можуть бути представниками трудящих та визискуваних мас ЗСА чи Канади...

А якщо так, якщо засадою міжнароднього співжиття має бути політика коекзистенції, то як тоді погодити її з так званою «доктриною Брежнєва», тобто, доктриною, що дає право Москві навіть мілітарно інтервенувати всюди там, де «загрожений соціялізм»? І взагалі, яке право, яка міжна-

родна засада оправдує Москву — **і тільки Москву** — в її втручаннях у внутрішні справи інших народів і держав? На це питання повинні б відповісти прихильники «доктрини Брежнєва».

III

Американський амбасадор Чарлз Е. Болен, який недавно помер, був одним з кращих знавців Совєтського Союзу. В своїй книжці «Свідок історії 1929 - 1969» він пише, між іншим, (для нього, як, мабуть, для цілого світу, «Совєтський Союз», «Совєтська Росія», або й просто «Росія» є синоніми або термінами, що окреслюють Росію, включно з усіма поневоленими нею народами в тому числі і Україна, що росіяни не мають і не знають ніяких стандартів моралі. Брехні є повністю допустимі і вважаються моральними, якщо вони є в інтересі й сприяють зросту й розвиткові совєтської справи. Це не означає, — пише він, — що мораль притаманна Америці. Але ми живемо в суспільстві, що здатне відрізнити добро від зла; комуністи цього не розрізняють.

Немає також ніяких ознак, — пише Болен, — щоб у Совєтському Союзі сталась якась зміна. Совєтська держава не еволюціонує в напрямі наладнання розсудливих, взаємо сприятливих стосунків з іншими державами. Внутрі вага партійної бюрократії така сильна (число її в десятках мільйонів!) що дуже трудно уявити, як би партія спромоглася на еволюцію до лібералізації. Болен не бачить можливостей якогось компромісу, не бачить ніякого мосту, який можливо було б побудувати між ідеологічними зобов'язаннями Совєтського Союзу й Америкою стосовно збереження незалежности їх союзників (цікаво, котру державу уважає Болен союзником Москви - примітка наша — Д. К.); але мимо того, Болен не вважає, що ці дві супер-потуги автоматично опинились на шляху до неминучої сутички.

У наших стосунках із Совєтським Союзом, — додає Болен, — ми не сміємо керуватись ілюзіями. Ми завжди мусимо шукати й знаходити ділянки, де інтереси обох держав збігаються.

Цю саму методу, методу ділянок, де «збігаються інтереси обох держав» застосовували, за малими винятками, всі американські уряди. Апологетом і політиком теорії «спільних інтересів» ЗСА й СССР є сьогодні Генрі Кісінджер. Він пішов ще дальше: він навіть не говорить уже про охорону незалежности союзних з Америкою держав. Він цинічно твердить, що ЗСА не може й не сміє бути світовим поліцистом, цебто, оборонцем свободи своїх союзних держав, за винятком, хіба Середнього Сходу.

Такою була завжди політика могутніх держав. Навіть у державах, які вміли відрізняти добро від зла, ба навіть у таких, які вважали себе християнськими державами. Назва цій державній «моралі»: **національний інтерес**. З прикрістю мусимо ствердити, що цьому аморальному божкові — цьому національному (у розумінні державному) інтересові поклонилися й малі держави. Навіть недавні колоніяльні народи, особливо в Африці, здобувши чи діставши свою державну незалежність, користаються гаслом **свободи** тільки в розумінні свого вузького національно - державного інтересу.

IV

Але це не означає, що свобода мертва. Ні. Свобода ніколи не вмре, бо смерть свободи означала би смерть Бога, який живе в людині й надає їй почуття людської й особистої гідности. Доказом цього є хочби наші Чорноволи, Морози, Караванські, ба навіть Дзюби, хоч останнього морально упокорила Москва, — **але запізно.**

Дзюба вже сказав своє; і так, як Шевченка не знищила царська Росія, так Дзюбу не знищить большевицька Росія. Вони лишили нам і людству своє віще слово, що його не в силі знищити іяка надпотуга.

Але нічого не стається само від себе, автоматично, еволюційно, як це дехто з наших таки політиків хоче доказати нам. Навіть за еволюційним процесом стоїть певна рушійна сила. У випадку України — самостійність її не прийде пасивно, еволюційним шляхом. За цю самостійність мусимо боротися — кожний з нас поодиноко і всі разом.

«Однині самі будемо творити наше життя», — звучали історичні слова Першого Універсалу української Центральної Ради. Самі — не тільки в розумінні, що Україна стане незалежною державою й позбудеться чужої окупаційної влади, але самі і в тому розумінні, що наша доля мусить завжди бути в наших руках, що нашу, українську свободу здобудемо тільки власними силами, власними руками, власним потом і власною кров'ю.

Україна сьогодні знов у московській неволі. Вигнати московського окупанта - імперіяліста з України й здобути державну свободу Україні — це наше, й тільки наше, завдання. Самі мусимо зробити це. І то спільними силами — там в Україні, як і тут, на чужині. В Україні наша нація знов оголосила війну Москві й рішуче стала до нового бою. Переможе не фізична сила, яка є по стороні Москви, але беззастережна відданість і готовість на найвищі жертви всієї української нації.

У своїй заяві до Голови Верховної Ради УССР Д. С. Коротченка писав політичний в'язень Л. Г. Лук'яненко (якого, до речі, засуджено в закритому засіданні до розстрілу за обвинуваченням його й інших у агітації за вихід України з Союзу Совєтських Соціялістичних Республік. хоч таке право дають Україні стаття 17 й стаття 14 Конституції СССР та УССР):

«Позиції російського шовінізму на Україні тепер незрівняно слабші, ніж були до революці... Будучи гальмом суспільного прогресу і ставши на заваді розвитку нашої мови, літератури й усієї національної культури, він не має жадної моральної підтримки. За опору йому править груба фізична сила (військові гарнізони, як сказав слідчий Денісов) і страх наших батьків. Але на одній лише силі ніколи ніщо довго не втрималося, а страх також не вічний. Він, як і все на світі, явище минуще. Щоб він існував, його треба постійно підтримувати. Його й роздмухували безперестанку смертями, тисячами безневинних смертей, чим і залякали наших батьків. **Але після війни народилося й уже виросло нове покоління, що не знає страхіть терору і не скуте жахом. Воно молодий господар країни. Йому належить майбутнє»** (Всі підкреслення мої — Д. К.).

До цього молодого господаря країни наших князів і гетьманів, країни Шевченка, Франка й Лесі Українки належить і наше молоде покоління, покоління, що народилося або виросло поза межами своєї батьківщини. Але воно духом і вірою в перемогу Української правди є й мусить бути в одних воюючих рядах з молодими господарями в Україні.

Найважливіші завдання наших молодих господарів, що, силою не від них залежних обставин, живуть поза межами України, — це зрозуміти й відчути свою духову, кровну й історично - місійну пов'язаність без огляду на різні партійно - ідеологічні та тактично - стратегічні переконання в боротьбі за самостійність України; зрозуміти й відчути таку ж духову й історично - місійну пов'язаність з мо-

лоддю України, з тим новим поколінням в Україні, яке, за словами Лук'яненка, не знає страхіть терору й не скуте жахом; знайти відповідне до своїх нових обставин поле діяння в справі визволення України й допомогти українській нації стати дійсним, єдиним і незаперечним господарем на своїй землі. Це завдання кожного доброго господаря.

Маємо сотки, а скоро матимемо тисячі нашої молоді з університетською освітою, на високих становищах у країнах нового поселення. Було б історичним прокляттям, якщо б ця молодь забула своє покликання, згубивши свою українську душу в чужому людському морі.

Починати треба з малого, але в той час дуже важливого фактора в боротьбі за свободу України: **добитися визнання України як самостійної, ні від кого незалежної, повновартісної державної нації.** Сьогоднішній світ і дальше дивиться на Україну, як на нероздільну частину Росії або Совєтської Росії чи Совєтського Союзу. Ми мусимо розбити цей фальшивий міт. Але не говоренням до себе, один до одного; не проголошенням «становищ», визнаючи себе «президентом УНР» чи «Головою Правління». Це самообман, який задовольняє хворобливі, особисті амбіції, але ані на йоту не спричинюються до справи визволення України.

Чужа преса ані словечком не відзначила «становища» президента УНР і Голови Правління, але цілий світ — буквально цілий світ, включно з Москвою, заговорив про нову книжку російського письменника Солженіцина, книжку під назвою «Гулаґ Архіпелаго, 1918-1956». Найбільше цитує західна преса твердження Солженіцина про конечність перемоги страху в «совєтській людині» та її рішучої протиакції московському теророві. А чи не про цей самий страх писав Лук'яненко, хоч би в вищенаведеній цитаті? Чи ж не про перемогу страху в української людині писав Роман Рахманний у своєму діялозі «Не словом єдиним»? Чи не про потребу позбутися страху, кинути рішучий виклик ворогові та стати до активної боротьби з ним писав і автор цих рядків? Але в українському світі ці погляди здебільшого відкидалися, як «небезпечні» для наших політичних діячів в Україні; дехто пропонував українській еміґрації зайняти до подій в Україні позицію «покірного теляти, що дві матки ссе», а українським діячам в Україні і взагалі всім нам радили стояти на позиціях «леґітимности». Але ніхто із цих «леґітимістів» не завдав собі труду сказати нам, в чому полягає і що таке «совєтська законність». Знаємо, що й Чорновіл, і Дзюба, й інші не тільки стояли й стоять на позиціях совєтських законів, але вони навіть боронять ці закони проти толочення й порушення їх совєтсько - московською владою в Україні, яка ратифікувала ці закони й перша повинна їх шанувати. І взагалі є щось такого в так званім СССР як закон у повному розумінні цього слова? На це питання мусять відповісти наші оборонці «совєтської законности».

Ачужий світ? **Чужий світ повністю промовчав мужні виступи Лук'яненка та інших, хоч вони говорили давно те, що Солженіцин сказав сьогодні.** «Інтернаціоналізм чи русифікація?» Івана Дзюби та «Лихо з розуму» В'ячеслава Чорновола, хоч і появилися в поважних американських та англійських видавництвах, хоч і стали предметом академічних дослідів, то все ж широка світова опінія дуже мало знала і знає про них. Чому? **Тому, що науковий, а особливо політичний світ не визнав України як самостійної історично - політичної й культурної о-**

динниці. Якщо б ми мали таке визнання, то писання й мужня постава Чорновола, Дзюби, Мороза, Сверстюка, Караванського й інших мали б такий же розголос і відголос у світі, як і писання Солженіцина чи заява Сахарова. Наших борців за свободу — національну й індивідуальну — світ уважає за подивугідних **бунтарів**, але бунтарів - заколотників проти «власного» уряду, проти «власної» держави.

Невідкладним, святим обов'язком є змінити це фальшиве поняття про Україну й запевнити їй на світовій арені належне їй місце — місце повновартісної й повноцінної нації, нації, що змагається за відновлення свого основного права на націнально - державну самостійність. Світова опінія має величезне значення навіть у ці аморальні часи.

І це завдання мусить виконати наше нове покоління, там і тут, бо в руки цього українського покоління історія поклала долю цілої української нації. І воно мусить виконати його в дусі проголошеного в 1917 році Першого Універсалу: «Однині самі будемо творити наше життя». А коли створимо таке наше життя — світ визнає нас тим самим улегшить нам нашу боротьбу за відновлення самостійности України, згідно з декляраціею Четвертого Універсалу 22 січня 1918 року: «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною Державою Українського народу».

[1]) Заувага: Всі цитати, де не зазначено джерела, взяті з «Історії України 1917-23» Д. Дорошенка та з праці Олександра Юрченка «Українсько - Російські Стосунки після 1917 р. в правному аспекті».

Російське міщанство почуває себе не дружнім гостем і не добрим приятелем народів, серед яких живе, а господарем становища й вищим елементом. Воно зневажливо ставиться до тих народів, серед яких опинилося і замість цікавитися, вивчати і засвоювати їх культуру, мову, історію тощо, — як це завжди робив і робитиме всякий добрий гість і захожий чи навіть покликаний на допомогу друг, — це міщанство не тільки не вивчає і не засвоює їх, а навіть не цікавиться ними і не пропускає жодної нагоди, щоб зневажити, поглузувати, познущатися з них.

Цей прошарок російського міщанства в національних республіках — колосальний і постійно діючий, політично - реакційний, культурно і морально знижуючий фактор; він вносить посильну (і чималу) отруту в справу дружби народів СРСР.

Іван Дзюба: Інтернаціоналізм чи русифікація?

Юрій Артюшенко

ПРОТИРІЧЧЯ В ПРОГРАМАХ РЕЧНИКІВ ПОЛІТИЧНОГО СЕКТОРА

Автор цих рядків не раз підкреслював потребу ясного розмежовування в українськім національнім житті трьох головних секторів: державного, політичного й суспільно - громадського. Прямування до їхнього оформлення й вивершення кожного з них одним центром мають свою довгу історію, про яку ми тут і хочемо коротко згадати.

І так, до речників державного сектора ми зачисляємо не тільки президента, парлямент, армію, державну адміністрацію, але й кожного члена зорганізованої спільноти, якщо він ставить українську державну рацію понад програму своєї організації. Тому, нпр., до речників державного сектора ми зачисляємо ще з часів 1917-1918 рр. Український Військовий Клюб ім. гетьмана Павла Полуботка, з ініціятиви якого покликані були до життя добровільні українські збройні формації, що стали основою української регулярної армії. У двадцятих роках таким речником державного сектора була також Українська Військова Організація (УВО), в той час реальний продовжувач ланцюга національно - державного первопочину. У своїх діях вона була одним із найголовніших відтинків тодішньої державної дії. Власне, в двадцятих роках УВО успадкувала проголошені в актах двох Великих Січнів ідеї та поширювала їх понад територіяльними межами й кордонами по всіх закутках українських земель. В тридцятих же роках до таких речників державного сектора належить віднести Українську Національну Оборону (УНО), яка стала основою Карпатської Січі Карпато - Української Держави.

Подібними до вищезгаданих організацій, речників державного сектора в наш час є ветеранські організації, зокрема, Союз Українських Ветеранів Америки (СУВА) та ті ж члени Української Військової Організації (УВО), які, між іншим, 29 серпня 1971 року в своїх резолюціях постановили «.. звернутися до всіх політичних і громадських груп із вимогою включитися своєю теперішньою діяльністю в одне історичне річище державної дії та непохитно спрямовувати свої сили до відновлення встановленої суверенною волею українського народу реальної форми самостійної й соборної української держави, якою була й у пам'яті українського народу залишилась Українська Народня Республіка».

Також варті більшої уваги й резолюції Четвертого Делеґатського З'їзду Союзу Українських Ветеранів Америки (СУВА) з 8 грудня 1973 року. Вони, власне, якнайкраще характеризують настанови всіх нами згадуваних організацій, речників державного сектора поза офіційними колами з усіх періодів державно - визвольних змагань нашої доби. Зацитуємо тільки три з них — 5-ту, 7-му і 8-му:

5. Четвертий Делеґатський З'їзд СУВА вважає:

а) Державні традиції є одвічним джерелом української національної сили.

б) Державні традиції становлять у своїй синтезі цілість, в тім і духово релігійного, національно - культурного, суспільно - громадського й державно - політичного українського національного життя.

в) З утратою органічного зв'язку з державними традиціями нарід відда-

люється від стану державної нації та наближається до стану етнографічного племени.

г) Український нарід свій державний первопочин пов'язав з державними традиціями Княжої й Козацької доби й з них черпав собі сили у поході від стану поневолення до стану державної нації.

ґ) Український нарід сьогодні вірить у творчу силу державних традицій нашої доби в такій же мірі, як він вірив у силу державних традицій Княжої й Козацької доби.

7. Четвертий Делеґатський З'їзд СУВА закликає й інші українські ветеранські й комбатантські організації до підсилювання в українській спільноті свідомости про те, що ідеї двох Великих Січнів коріняться в державних традиціях нашої доби.

8. Четвертий Делеґатський З'їзд СУВА звертає увагу політичних груп, що філософія національного життя, відірвана від основ державних традицій, органічно не пов'язана з ними, породжує багатоликі, суперечні в собі ідеології, що стають спричинниками й розсадниками міжусобиць між людьми й суспільними групами. Делеґати СУВА закликають до об'єднання всі українські політичні організації в вільнім світі.

Тож, як бачимо з вищезгаданих резолюцій, неофіційні речники через плекання державних традицій нашої доби ставлять примат державного сектора над усіма іншими секторами, в тім числі і групово - політичного та суспільно - громадського характеру. Вони ставлять державну конституцію перед програмами політичних партій і перед статутами суспільно - громадських організацій. Що за цим промовляє не тільки державна рація, але й логіка мислення, бачимо вже з пригадки минулого й аналізи сучасного.

Щодо минулих прямувань до оформлення й вивершення політичного сектора одним центром, то варті пригадки прямування до створення Всеукраїнського Політичного Об'єднання по трагічній смерті Голови Української Народньої Республіки й Головного Отамана Українських Збройних сил, Симона Петлюри, в 1926 році. Тоді конференція відбулася в Празі, в приміщенні каварні «Опера», і тривала три дні. Коли здавалося, що конференція добігає вже до успішного кінця, на третій день у конференційній залі появилися два свіжовидані журнали — один орган лівої, а другий правої партії. На своїх сторінках вони зводили між собою порахунки на тлі розходжень щодо майбутньої форми державного правління в Україні. Поява цих журналів так вплинула на дальший хід конференції, що її дискусії стали обертатися навколо проблеми майбутньої форми державного правління України. Всі намагання організаторів погодити суперечності скінчилися невдачею, і конференція розбилася, бо партії не могли дійти до згоди в питанні майбутнього державного ладу. На жаль, на відтинку політичного сектора й дотепер мало що змінилося.

І врешті, якщо мовити про прямування до оформлення й вивершення одним центром суспільно - громадського сектора, то прямування ці датуються тридцятими роками, як про це свідчить хоч би стаття автора цих рядків п. н. «Єднаймося на ґрунті суспільно - громадської роботи», що появилася на сторінках часопису «Незалежність» (Париж - Софія) в 1930-31 рр. Та остаточно, як знаємо, суспільно - громадський сектор оформився й вивершився однією централею щойно 1967 р. у формі Світового Конґресу Вільних Українців (СКВУ), а в 1973 році українська спільнота з вдоволенням довідалася, що українська суспільно -

громадська централя з її Секретаріятом, найшла також признання з боку канадійського уряду, парляментаристів і дипломатичних представників багатьох держав.

То ж тепер, згадавши про ланцюг безперервних прямувань до оформлення й вивершення однією централею вищезгаданих трьох секторів нашого національного життя, ми перейдемо до властивої теми, тобто, до протиріч у програмах речників політичного сектора, до протиріч, які карикатурно можна було б представити, як сидіння на двох стільцях. Ці протиріччя в усіх наших прямуваннях до мети були й є головною перешкодою й неґативно впливали й впливають на інші сектори нашого життя.

Знову почнемо з минулого. З відходом Української Армії з поля бою, а зокрема, після трагедії під Базаром, українська спільнота провела переоцінку в ставленні до змісту програм речників політичного сектора. Часто чулися нарікання, що в програмах наголошувалися не актуальні, але другорядні проблеми, залишаючи на боці такі справи, як збереження державної спадщини, державних традицій, тощо. Докоряли тим речникам, що вони навіть ідеї двох Великих Січнів неоднаково трактували. Обвинувачували речників у тім що дехто з них шукав спільних політичних концепцій на взірець «Соціялістичної Ліґи Востока Европи» з ворожими нам чужинцями, які в час наших державно - визвольних змагань не хотіли навіть погодитися на автономію України. За цим прийшла загальна ревізія індивідуально - матеріялістичного світогляду з його ліберал - капіталізмом і тоталітарним капіталізмом. Це, власне, привело до капітуляції тих груп, які, за теперішньою термінологією, мали на будень «програму - мінімум», а на свято «програму — максимум». Капітулювали найперше ті групи, які проти ставляли IV Універсалові свої проклямації, що, хоч і не мали нічого спільного з суверенною волею українського народу, а тільки з диктатурою партії чи партій (зокрема тих, для яких першою «столицею» був Харків), то мали претенсії в своїм змісті репрезентувати владу в Україні. Цей процес привів до пониження авторитету всеукраїнської влади не тільки гетьмана Павла Скоропадського і речника галицького Уряду Євгена Петрушевича, але й Уряду УНР.

Та найголовнішою причиною переоцінки вартостей програм речників політичного сектора був отой парадокс голошення одним і тим речником «програми мінімум» і «програм — максимум».

На жаль, і в наші дні, аналогічно, як і в 20-30-тих роках, українці в діяспорі теж часто наголошують другорядні проблеми, залишаючи проблеми національно - державної спадщини й державних традицій у тіні. Ми й сьогодні забуваємо про те, що Українська Народня Республіка не проголошувала большевикам війни, але Москва проголосила війну Україні. Перший раз Москва розпочала воєнні дії проти Української Народньої Республіки 1 січня 1917 року, а вдруге в грудні 1918 року, (хоч формально проголосила війну аж 16 січня 1919 року). Ця війна донині не скінчена. З вищесказаного випливають для нас певні висновки й вимоги, з яких, якщо деякі виконуємо, то без зрозуміння їх справжньої суті, що в'яжеться з тією нескінченою донині війною. Зокрема ж, тепер, у наслідок нашої психологічно - державної кризи, ми деколи навіть пробуємо повернути колесо історії в положення з-перед дат Актів 1918-19 рр., після оголошення яких український нарід став знов державною нацією й дотепер не перестав нею бути,

продовжуючи державну дію, як в умовинах московської окупації, так і в умовинах розсіяння української еміґрації по цілім світі. Не говоримо вже про тих, які закликають до «... визнання конкретної держави, що називається УРСР і є складовою частиною СРСР...», але про тих, які визнають правосильними Акти 22 січня 1918 і 1919 рр. і державні форми Української Народньої Республіки з її атрибутами, хоч часом, стоячи перед жертовником України, вони в своїй нестямі готові спопелити всі державні атрибути, під якими ми всі разом стоїмо, і то в переконанні, що Україна хоче цієї найдорожчої жертви від них. В цім то останнім і лежать основні протиріччя як у поодиноких програмах, так і між програмами взагалі більшости речників нашого політичного сектора, хоч ставлення їх усіх до проблеми прав людини й громадянина та до проблем соціяльно - політичного й економічного ладу майже однакове.

Також і в наші дні в наставленні до всіх нами згадуваних проблем сучасних речників політичного сектора є багато аналогічного до наставлення їх попередників у минулому:

1. Далі продовжується утотожнювання нетотожних між собою величин, напр., всенародні акти державного волевиявлення з політичними ходами окремих груп або державний сектор із політичним сектором.

2. Легковажаться головні державні атрибути, хоч перед чужинцями ми маніфестуємо ці атрибути під спів національно - державного гимну, під державним прапором із державним гербом на нім.

3. Далі переплітається «передрішенство» з «непередрішенством» та пишуться «програми - максимум» і «програми - мінімум» в однім і тім же виданні програмових тез.

4. Ухиляємося від уживання властивої українській державній формі назви — Українська Народня Республіка, встановленої всенародним волевиявленням народу й занесеної до Актів 22 січня 1918 і 1919 рр.

На підтвердження правдивости наших висновків наведемо тут хоч по одному прикладові до кожної з чотирьох нами згаданих точок:

До т. 1. Хоч ми й висловлюємо своє вдоволення з договорення між Президентом УНР Миколою Лівицьким і Провідником ЗЧ ОУН Ярославом Стецьком і вважаємо це договорення за крок в напрямку справжньої консолідації всіх наших самостійницьких національних сил, то мусимо при цім зазначити, що, на нашу думку, в його змісті утотожнено два нетотожні сектори — політичний з державним.

До т. 2. Загальновизнаним фактом є, що ми часто, замість підкреслювати ланцюгову закономірність української державної дії, безперервність правно - історичного переємства державних атрибутів, що стоять понад групово - політичними й партійно ідеологічними розходженнями чи, що теж є фактом, замість наголошувати синтезу всіх періодів нашої державно-визвольної боротьби, підкреслюємо й наголошуємо відірвано від джерел державних традицій нашої доби якийсь один із пізніших періодів і вважаємо його за вихідний у своїй дії.

До т. 3. Ще конституція Пилипа Орлика 1710 року давала всім суспільним верствам такі права, які далеко випереджували права, здобуті Великою Французькою Революцією в 1789 році. Теж і в державний період нашої доби внесено в конституцію «право в межах Української Народньої Республіки національно - персональної автономії», чим також випереджувалося конституції західнього світу.

На жаль, ми ще й далі орієнтуємося

не на політичну філософію українського народправства, але на джерела давніх чужих деклярацій і на них будуємо «політичну філософію демократії». Власне, на цій філософії побудована програма Української Революційно - Демократичної Партії (УРДП), затверджена Шостим З'їздом УРДП 25-27 грудня 1970 року.

Власне, в цій програмі, в розділі «Головні цілі внутрішнього змагання за зміни в Україні сьогодні — поточна програма — мінімум з погляду остаточних цілей УРДП» мова про «перетворення «Української Радянської Соціялістичної Республіки» в повністю суверенну національну республіку **з забезпеченим правом плебісциту під міжнародним наглядом,** (підкреслення наше — Ю. А.) у питанні приналежности до союзу чи виходу з нього». І далі є пояснення, що цій програмі - мінімум УРДП «не протиставляє своєї програми - максимум, а навпаки — включає й мінімальні цілі в свою максимальну програму». І в розділі «Головні орієнтаційні постанови поточно-політичної діяльности УРДП на сучасному етапі», в точці ,де мова про засаду СССР як «добровільного союзу справді рівних і суверенних республік», знову написано про «... взаємне визнання права кожного з цих народів самим вирішувати **(зокрема — шляхом негайного плебісциту)** (підкреслення наше — Ю. А.) питання про форму ладу в республіці».

Про те ж, яка максимальна програма, що включає й оті мінімальні цілі, пише генеральний секретар ЦК УРДП Олексій Коновал в «Українськім Житті» з 11 листопада 1972 року так: «УРДП вважає, що в реально - політичній діяльності треба виходити з державної позиції визнання факту існування формальної державности УРСР і змагання за перетворення формальної державности в фактичну... УРДП вважає живою й нині ідею УНР як здійснення в революції власної демократичної державности народу України... УРДП вкладає також ідею революційно - демократичного перетворення УРСР у нову УНР. Це може бути УНР і за назвою, але головне — це має бути УНР за суттю її демократичної форми й національного та демократичного змісту...»

На нашу ж думку, т. зв. УРСР сьогодні вже цілком зведена до ролі васальної псевдодержави, рупора СССР, і ми не сміємо зміцнювати в руках Москви, зокрема на відтинку зовнішньої політики, тієї демагогічної зброї, якою є «формальна державність УРСР». За цієї ж «формальної державности» в Україні нема не тільки державно-суверенних атрибутів, хоч би таких, як у сателітних державах (дипломатичних зв'язків з усіма державами світу, власної армії, української валюти, пошти, свого вищого шкільництва, тощо). В Україні навіть нема ні одного українського (в повнім розумінні цього слова) університету, в якім би всі предмети викладалися українською мовою, як, напр., у Польщі — польською, в Румунії — румунською, в Мадярщині — мадярською мовами. Згадаймо й про те, що за «існування формальної державности УРСР» українські переселенці в РФСР не тільки вищого, але й нижчого українського шкільництва не дістали, щобільше, їх позбавлено навіть тих українських пресових видань, які вони мали раніше. При чім пропагування «... перетворення формальної державности в фактичну», такого перетворення, яке мало б бути «... забезпечене правом плебісциту під міжнароднім наглядом...», на нашу думку, рівнозначне з непередрішенством, яким заперечується вже раз передрішене суверенною волею народу волевиявлення з 1918 і 1919 рр., втілене в Актах двох Вели-

ких Січнів. До того ж, від «плебісциту під міжнароднім наглядом» нас відстрашує практика зовнішніх сил, що намагалися, щоб під їх наглядом відбулися в Україні всі політичні зміни в роках 1917-1921.

До т, 4. Від уживання властивої українській державній формі назви «Українська Народня Республіка» ухиляються не тільки крайньо - праві й крайньо - ліві групи, які стараються затемнити сторінки нашої історії нашої доби, але й деякі з тих груп, що залюбки покликаються на Акти двох Великих Січнів, як то, власне, про це говорять найпереконливіше резолюції Другого СКВУ з 1973 року, в яких там, де мова про Українську Народню Республіку, вжито радше абстрактної назви «українська Держава». Власне, в точці 1-ій резолюцій Другого СКВУ там де мова про «... відновлення своєї самостійної, **соборної й народоправної** (підкреслення наше — Ю. А.) Держави». Бож не можна припускати, що автори цієї точки мали на увазі відновлення Держави періоду гетьманування Павла Скоропадського, яке скінчилось 14. XII. 1918 року; мова тут про відновлення Української Народньої Республіки, яка, як знаємо, стала соборною й народоправною в наступному році, після соборного чину, що втілився в Акт 22 січня 1919 року й був виражений словами: «Віднині во єдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України, Західньо - Українська Народня Республіка й Українська Народня Республіка. Здійснилися віковічні мрії, якими жили й за які вмирали кращі сини України. Віднині є єдина незалежна Українська Народня Республіка».

На жаль, нашому народові бракує державної зрілости й усвідомлення того, про що ми писали в статті «Вклад воєцтва в державне будівництво» на сторінках «Українського Слова» з 12. 18 і 26 серпня та з 2, 9 і 16 вересня 1973 року, а саме: «У світовій історії. та й у теперішні часи, тільки державні традиції є вирішальною силою в міжнародних взаєминах, а ідеології є тільки засобом для досягнення цілей і для здійснення ідеалів, голошених тими традиціями. І сьогодні, як бачимо, йде боротьба переважно між державними традиціями волелюбних народів і державними традиціями імперіялістичних держав, очолених елітою «старших братів» — народів «вибранців». »

Можна було б знайти значно більше прикладів аналогічних настанов речників політичного сектора з наших днів, коли ми переступили поріг 1974 року, з речниками того ж сектора в 20-30-тих роках, та ми обмежуємося лише цими першими. Скажемо тільки в 55-річчя проголошення отієї соборної й народоправної Держави, про яку в своїх резолюціях говорить СКВУ, що, на нашу думку, прийшов найвищий час, щоб речники політичного сектора перевели ревізію своїх програм і привели їх основні засади до спільного знаменника, на базі якого могла б відбутися концентрація наших національно - політичних сил. Таким спільним знаменником, як промовляє національна рація й логіка, мусить бути державна база, оперта на сувереннім волевиявлені українського народу, що втілене в отих Актах двох Великих Січнів. Ця ж база є запереченням всяких втручань у власнопідметні державні прямування українського народу й відкиненням усяких плебісцитів під міжнародним наглядом, бо вона вимагає від міжнародного світу визнання потоптаних прав і форми державности, передрішеної українським народом Актами 22 січня 1918 і 1919 років.

Тому закінчуємо словами Проводу Українських Націоналістів:

«Спільною базою для консолідації усіх українських самостійницьких політичних сил, що стоять на позиціях IV Універсалу, повинен бути Державний Центр Української Народної Республіки... Привернення ДЦ УНР в екзилі до стану найвищого політичного репрезентативного органу всіх організованих сил на чужині лежить в інтересах визвольної політики й боротьби за її цілі. Наголошуючи ці необхідні передумови повної консолідації, Провід Українських Націоналістів звертається до всіх політичних організацій і партій з закликом відбути спільну нараду, на якій можна було б устійнити шляхи й засоби привернння внутрішнього миру й консолідації, побудованих на засадах взаємної пошани й довір'я». (Із Заклику ПУН, жовтень 1973 року).

Січень 1974 року.

Комплекс національної неповноцінности, зневага до власної національности, культури, мови, — явище досить відоме в історії. Через нього перейшли всі народи, яким довелося побувати під чужоземною кормигою, під колоніяльним гнітом. Це не могло не лишити свого сліду. Але чи не задовго ці сліди тримаються? Для країни, якій конституцією ґарантовано державна суверенність і власне національно-політичне життя — це більш, ніж дивне явище. Ще більш дивне явище, коли про ці сліди навіть не можна говорити і коли нічого не робиться для виховання національнної гідности, національного почуття, національної свідомости громадянина соціялістичної республіки.

Іван Дзюба: Інтернаціоналізм чи русифікація?

Я. Гайвас

ДМИТРО ДОНЦОВ — ЛАНКА В УКРАЇНСЬКОМУ ВИЗВОЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Погляди Дмитра Донцова на історію, його думки про причини й наслідки великих історичних процесів, про їх рушійні й стимулюючі сили великою мірою зумовили розвиток його доктрини т. зв. чинного націоналізму. Сьогодні Дмитро Донцов відійшов до історії. І нам важливо спробувати з'ясувати, які будуть погляди історії на нього, яке місце майбутні історики закріплять за ним у розвитку української політичної духовости, та в розвитку нашої духовости взагалі — саме цей аспект своєї доктрини наголошував він дуже підкреслено — і в наших національно - політичних акціях.

Чому наголовок «Ланка в українському визвольному процесі?»

Кожен нарід у цілому своєму історичному розвиткові прямує до осягнення того ступеня зрілости, на якому він стає нацією. Різні народи йдуть різними шляхами до тієї цілі. Одні з них зуміли зберегти тривало свої державні структури в різних історичних епохах, починаючи від створення державних основ ще в добі племенного устрою. Доба племенного устрою, яка тривала приблизно сто тисяч років в історії нашої планети, переростала в добу творення народів. Власні державні системи були виявом цього, а одночасно були вони важливим засобом у приспішенні перетоплювання племен у нарід. Ті народи, які зберегли тяглість своєї державности, на шляху до ставання нацією переходили через різні соціяльні устрої й різні державні формації. Ті, що втратили свою державність в наслідок різних внутрішніх і зовнішніх умов, переходячи з періоду народности до стану нації, стають перед неминучою конечністю відбудувати, відвоювати свою державність, визволитися з чужої державної системи і стати справді дозрілою, суверенною, повноправною і рівною з усіма іншими цього роду формаціями нацією. Тривало не може бути нації без власної держави чи без боротьби за неї. Народи, що з тих чи інших причин задоволяться бути частиною чужої державної системи, або не осягнуть ступеня розвитку нації, або скотяться з нього до стану народности в чужих державноправних рамах. Тим самим вони стають провінцією ширшого державного утвору, створеного й домінованого іншим народом. Донцов називає такий стан «провансальством», від назви французької провінції Прованс. Донцов не бачить більшого лиха й більшої небезпеки для українського народу, як погодитися на те, щоб бути частиною російської державної системи; Донцов зовсім виразно бачить, що це є прямий шлях повільного скочування до ролі російської провінції, частини російського цілого, до затрати назавжди можливости стати направду вільним серед усіх інших націй світу.

Найкращу ілюстрацію й незбитий доказ для цього розуміння Д. Донцова дає політика й поведінка колись царської, а тепер совєтської Росії. Москва готова на всілякі поступи, вона, за словами Леніна, готова нам дати «три українські мови», всілякі роди автономії — за одне: за зречення з наших прагнень стати нацією - державою. Очевидно, що історичний процес не зупиняється і після такого нашого.

добровільного чи недобровільного зречення, неминуче прийшов би черговий етап — повільного перетоплювання в російському народі й затрачування також і атрибутів народности.

Це все Д. Донцов представляв, вказуючи на долю Провансу. Прованс сьогодні під кожним оглядом невідривна, органічна частина Франції й французького народу. Ніхто не говорить сьогодні про «нарід Провансу», бо це французький нарід. Але колись було інакше. Прованс мав свою державу, свій парлямент, свою владу та всі інші атрибути рівности з іншими народами. Він розвивав свою окрему мову, мав свою величезну літературу, прекрасну народну культурну творчість, зовсім окрему духово - культурну характеристику. Доля його повернула в іншому напрямку спершу дуже незначно — визнанням персональної унії в 1482 р., за часів Людовіка XI. Потім прийшла вже тільки автономія в одній спільній державі. Але боротьба тривала далі проти обкраювання прав французькою метрополією, Парижем. Одначе, це вже була боротьба «за права», а не за власну державність. І в добі французької Великої Революції, в критичному стані становлення французької нації, провансальці вже зовсім загубили прагнення творити щось своє, окреме від Парижа. Цією резиґнацією вони передрішили своє майбутнє як провінції Франції. Довго чекати не треба було. 1790 року зліквідовано остаточно «державне правління Провансу» і перемінено цілу країну в три департаменти Франції; приблизно в той самий час було також остаточно скасовано парлямент провансальського народу. На цьому кінець епохи, що тривала приблизно тисячу років!

І цього найбільше боявся Д. Донцов для свого народу. Бо це не єдиний приклад в історії. Таких було більше. Д. Донцов критикував нещадно провансальство в усіх його українських виявах і закликав безперестанно до створення власної держави. Визвольну боротьбу українського народу, вістря якої спрямоване проти Москви-імперії, він уважав центральним і найсуттєвішим явищем нашого життя, його властивим змістом. Цій боротьбі підпорядковував він усе інше. Наша сьогоднішня свідомість цього є великою мірою наслідком постійного вказування на це Дмитром Донцовим. І коли б його вклад у наш розвиток обмежувався тільки цим, то він уже тим самим був би людиною великої історичної ваги.

Дмитро Донцов мав і навіть після смерти має багато й дуже завзятих ворогів. І це правильно. Великі люди, промотори нових шляхів і нових напрямків у житті своїх народів, завжди мали, мають і матимуть численних завзятих ворогів. В нас є народня приповідка, що громи вдаряють тільки в високі дуби. Дмитро Донцов, як і кожен, хто з'ясовує нові обрії, хто кличе на боротьбу за нові вартості в житті, мусів критикувати різні думки й течії в нашому житті та їх носіїв, мусів відкидати та засуджувати багато з дотеперішнього, з того, що існувало при ньому та загорожувало на шляху в майбутнє або зводило на манівці.

Бо який є інакший шлях кликати до змін, до нового, як не шлях критики й боротьби проти старого? Як же інакше засуджувати недоліки існуючого, коли їх не викрити? Як кликати до кращого, коли не довести, що дотеперішнє нас не задовольняє? Така настанова виправдана й потрібна, тим більше в нашому випадку, де справа про справді важку боротьбу й великі жертви.

Одначе, в Д. Донцова, великого ерудита й бувалої людини, дивує нас щось інше: його безкритичне узагальнювання, нераціональне «зсипування в

один мішок», неперебірливість атак і засудів різних людей, їхніх вчинків та думок, які не були йому довподоби. Ось наприклад, він зовсім правильно бачив у москвофільстві нашого дуже небезпечного внутрішнього ворога та величезну перешкоду в процесі розвитку цілого народу й його духових надбань. Одначе, як далеко і кричуще переступав він межі дійсного і властивого, коли б'ючи по москвофільстві, писав: «Москвофільським ш л я х о м ішли і «радянці» (з Київської «Ради») перед першою світовою війною, і «радянці» совєтофілські, і М. Грушевський, і В. Винниченко, і М. Шаповал, і А. Крушельницький, і О. Назарук, і В. Липинський, і В. Левинський, і Багряний, і...» (Передмова до третього видання «Націоналізму»). Або, обороняючи свою тезу ідеологічно - політичного двоподілу нашого суспільства, він каже: «Полемізувати з тезою «двоподілу» вони (тобто, його супротивники, — прим. наша — Я. Г.) не можуть, бо ця ідея червоною ниткою переходить через усі твори Г. Сковороди, І. Вишенського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Олени Теліги — взагалі, поетів львівського «Вісника». «Зрозуміло, що таке перебільшення й нічим невиправдане узагальнювання, що так характеристичні для стилю й способу думання Д. Донцова, не могли не викликати гострих заперечень.

В світлі цих фактів стає більше зрозумілим, чому не лише ідеї Д. Донцова, але ще більше його «методологія» викликували гарячі дебати й заперечування.

Чому саме так поводився Д. Донцов? Немає двох думок, що стиль його великою мірою випливав з його особовости. До цього долучилася величезна начитаність в европейській літературі. Та були на це й об'єктивні причини. Д. Донцов бачив висліди першої світової війни й катастрофальну поразку наших визвольних змагань. Його пекла наша історична невдача й невикористання величезного неповторного шансу. Де причина цієї катастрофи? Її він бачив у духовості нашого XIX століття і його людях. Протиставляючись їм і засуджуючи їх, він попав у крайність і не бачив всього доброго й творчого, тривалого й плідного, що нам дало наше XIX століття. Він не хотів бачити тих перших кроків, які ставило наше відродження, що не мало ще сил і тієї самопевности, які приходять щойно з часом. Крім того, він не бачив — або не хотів бачити, — що XIX століття — це століття національного зрушення в Европі, а особливо зрушення слов'ян, це доба становлення й змінювання націй - держав, це час, коли постали самостійні Греція, Болгарія, Бельгія, Італія, це століття «весни народів», коротко — доба буйного розвитку ідей націоналізму.

Своїм протиставленням і заперечуванням Д. Донцов був невід'ємною частиною українського світу. Проте він не бачив або, може, свідомо замовчував свою пов'язаність із тими, яких він так завзято поборював; він заглибоко розумів історичні процеси, щоб не бачити, що вони розвиваються не однією стрункою лінією,, але численними течіями, нераз взаємо-протилежними. В «Замість передмови» до першого видання «Націоналізму», критикуючи раз-у-раз своїх противників, він пише: «Ці напрямки різнилися між собою не в однім відношенні, навіть поборювали себе взаємно, але тим не менше, вони корінилися в тому самому...» Але на тому він і зупиняється. Він не хоче бачити єдности розвитку нації в різнородних, нераз взаємопротирічних течіях, він не усвідомлює або промовчує той факт, що хоч як він різниться зі своїми національними су-

противниками і хоч як поборює їх, то все-таки він виростає з того самого ґрунту та є ланкою загального національного ланцюга, який складається з різних елементів, в чому і полягає його життєвість і творчість, — або плюралізм форм і ідей є законом життя, бо без різности не було б, ужиймо сучасного слова, мутації, переходу до щораз вищих і доцільніших вислідів. До речі все це пробивається з думок Д. Донцова, бо ось ще одна цитата, яка говорить про те саме: «Позитивну частину цієї книги мусіла попередити негативна, критика нашого «провансальства...».

Для повного зрозуміння Д. Донцова, змісту і форм його творчости, треба ще дещо зупинитися над його розумінням XIX століття і різних виявів того часу. Він не лише писав «XIX вік — це був золотий вік розуму, а разом і з тим і золотий вік нашого декадентського націоналізму»; він обливає читача холодним струмом, коли пише: «Які емоції збуджують в нас імена кирило-методіївців, Драгоманова, Франка й провідників новітнього народництва і соціялізму? — Певно не ті, з якими лучаться в нас імена Данте, Макіявеллі, або Мацціні...». І далі: «Коли б ми хотіли кількома словами висловити цілу різницю іж націоналізмом і народництвом, то ми знайшли б її в двох протилежних світовідчуваннях: світ, де панує воля, і світ, де панує інтелект». Та ці його переяскравлення зовсім не перешкоджали йому в інших випадках боротися за, вживаючи його власного вислову, «синтезу розуму і волі».

Може Д. Донцов не усвідомляв собі цього, а може переходив над тим «до денного порядку» і не хотів одверто висловлюватися в цій справі, але він мав попередників, що зрушували перед ним український ґрунт. Він навіть чималою мірою є сам продуктом того зрушення, то значить: не було б того зрушення, — не знати, яким був би він. Він цупко зв'язаний з минулим, протиставляючися М. Драгоманову й іншим, але він теж мав перед собою таких, продовженням яких був він. Значить, коріння його в минулому глибокі і не виростав він на пустинному ґрунті України, бо цей ґрунт був уже зораний, був зрушений з обидвох боків: новою думкою і новими починами, життєвими фактами. Д. Донцов назвав свій націоналізм «чинним націоналізмом»; він залюбки цитував відому перифразу Ґете з його перекладу Святого письма «На початку був чин» — і власне, той чин вже перед ним. Не такий виразний і яскравий, як у формулюванні Донцова, не такий гострий, але лінія була виразно зарисована. Бо XIX століття і початки XX бачили не лише київські «Громади», Братство Тарасівців, «Самостійну Україну» Міхновського, але теж і важку боротьбу українських селян, яких визиск московського правління виганяв на фабрики шукати прожитку, де вони були виставлені на примхи російських приказчиків. Як знаємо, того всього вони не приймали пасивно, але ставили спротив, як могли. Страйки на заводах, отверті зудари з царськими жандармами прокочувалися по Україні, особливо після постання під кінець XIX століття значного гірничого, вугляно - метальового та інших промислів. В Україні, а не в Росії постало перше організоване революційне об'єднання «Південно - російське Робітниче Товариство» в Одесі, під проводом друкаря Євгена Заславського (назва цього товариства не повинна дати нам хибне враження: характер його був виразно український, включно з типовим для нашого терену пов'язанням із селом, де, згідно з програмою Товариства, треба було розвивати посилену пропаґандивну й організацій-

ну діяльність). В Україні були «Південні бунтарі», родоначальники одчайдушно - героїчної «Народної Волі»; звідси прийшло чимале число безстрашних революціонерів і царевбивців, на чолі з безсмертним Желябовим. Будився теж український захід в славних селянських страйках, кривавій передвиборчій боротьбі, що породила вбивство намісника графа Потоцького; були початки військової організації, твореної Іваном Чмолою, Сенем Горуком та іншими. Це все були найпряміші вияви чинної постави до життя, це була активна боротьба за його формування на свій лад, це були початки активного змагу за свої національно - політичні права.

З того мусить бути безсуперечний висновок: Д. Донцов продовжує і формулює ті елементи, які були йому близькі. Він немилосердно засуджує ті, з якими не годився. Ось як він, найтиповіше й найхарактеристичніше з'ясовує це: «Замість немного — все», «Замість «просить» — жадає і здобуває». Мабуть, не може бути краще складеної антитези до славного вислову М. Драгоманова «русин просить немного...».

Що з поглядів Д. Донцова, з його нових, або по-новому зформульованих думок і візій залишиться тривалим вкладом в українське життя та в українську політичну думку та що назавжди буде інструментом в наших життєвих заходах і в політичній боротьбі?

Щоб відповісти на це питання, треба мати перед очима цілий шлях творчого розвитку Дмитра Донцова. Він бо, як і майже кожна інша людина, не стояв закам'яніло на тих самих позиціях; він рухався, він ішов уперед, його думки розвивалися, ставали пластичнішими, набирали виразности, або ... розгублювалися. Це нормальний людський процес, і Д. Донцов не був винятком. Саме тому, не всі його думки будуть однаковим вкладом у наше майбутнє, у наш дальший розвиток. Деякі з них забудуться, деякі загубляться на життєвому шляху народу, якісь навіть можуть бути перешкодою в дальших процесах — бож ніхто не є непомильний, — але багато з них залишиться. Дивлячися на нього з цієї точки зору, ми мусимо виразно відзначити чотири періоди в його творчому житті.

Перший період — це доба марксизму. Молодий Донцов, людина гаряче реагувала на події довколишнього світу і яка засвоювала тодішні ідеї, мабуть, не міг уникнути впливу тієї течії, що на переломі XIX і XX століть увійшла в етап бурхливого цвітіння. Це був час, коли марксизм пишався, що «на всі лиха й недоліки суспільств він має конкретні, наукові відповіді». Це був типовий «він де с'єкль» (кінець століття), коли дотеперішнє виразно перейшло свій вершок і щораз більше приспішено скочувалося вниз. В той час ще не було повного усвідомлення, що на порозі — упадок імперій, довготривалих систем; але відчуття цього мусіло бути в глибинах людських душ. Людина, як завжди в таких ситуаціях, кидалася шукати виходу — і як вхопитися за марксизм, який обіцяв такі приємні відповіді й розв'язки?

З розвитком і домінуванням доктрини марксизму великою мірою повторилося те, що перед ним було з гегельянством. Бертранд Россел, описуючи інтелектуальне життя й течії другої половини й кінця XIX століття, розказав, як у його молодості було прямо неможливо не бути гегельянцем. У всіх університетах, в редакціях передових періодиків, особливо Німеччини, яка в той час важила в духовому житті Европи й цілого світу дуже багато, гегельянство було до такої мі-

ри пануючим, що прямо ніяково було признаватися до чогось іншого. Абсолютна віра в розум і його необмежені можливості надихувала геґельянців переконанням, що ось-ось і вдасться при його помочі знайти найкращі розв'язки для суспільного й індивідуального життя. Ціла історія людського роду — це процес самопізнання розуму. Одним з найповніших його виявів є держава, вищим типом якої є пруська держава. Бути вільною може бути тільки та людина, яка повністю й добровільно підпорядковується її цілям, законам і вимогам. Розвиток відбувається дорогою внутрішнього конфлікту ідей і систем — проповідував Геґель.

Багато з геґельянства Маркс просто запозичив, в першу чергу його діялектичну методу, і на ній побудував цілу свою «методологію», яка стала ядром цілого марксизму. Власне, в молодості Донцова цей марксизм відбував свій тріюмфальний похід по Европі. Молодий Донцов, голодний на нові ідеї й спрагнений шуканням кращого світу, опинився в орбіті марксизму і швидко здобув собі значне місце в колі його передових визнавців. На нього звернути увагу, і до його думок почали прислухатися. Власне, це було однією з причин, що Ленін, який не терпів ані іншої думки, ані ніякого авторитету біля себе, виступив проти Донцова.

Період марксизму тривав у Донцова дуже коротко. Донцов дуже скоро, багато скорше від усіх наших марксистів, які потому відкинули також ці позиції, побачив, що марксизм не розв'язує суттєвих життєвих проблем, не веде до кращого, а навпаки. Всупереч тодішній моді, Донцов усвідомив, що не кляса і клясова боротьба та нищення однієї кляси другою, не матеріяльні мотиви, не зважаючи на їх ваґу, але народи та їхні вищі творчі цілі творили й творять історію і є та залишаться її рушійною силою. Так звані «наукові відповіді марксизму на всі питання» — це тільки відірване від життя теоретизування, силогізми, побудовані на повисмикуваних фактах і підкріплені деякими тодішніми науковими твердженнями. Особливо ясно стало для Донцова, що становища й долі українського народу не поліпшити марксистськими нормами, що російському імперіялізмові, його суті і його характерові треба протиставити нації й народні прагнення, а не марксистські теореми. Вивчення законів розвитку народів, пізнання світових, а в першу чергу, західньо - европейських духових здобутків глибоко закріпили ті його висновки. Доповідь Д. Донцова на Студентському з'їзді у Львові в 1913 р. є його великим роздоріжжям. Назвавши свою доповідь «Сучасне політичне положення нації і наші завдання», Донцов ще намагався погодити в ній непогоджувальне прагнення й добро українського народу з методологією марксизму. Одначе, з того часу його спрямовання в бік націоналізму щораз виразніше й рішучіше.

В загальному, можна з певністю сказати, що період марксизму не дав нічого вагомого в житті Донцова і не залишив нічого тривалого в українському житті.

Одначе, заки Донцов остаточно зформулював думки свого другого періоду, минуло декілька років, і понад Україною та світом перекотилися всезрушуючі події Першої Світової Війни. Щойно після неї, в 1922 р., у Відні появляється його книжка «Підстави нашої політики», а в 1926 р. у Жовкві (Львівська область), появляється його «Націоналізм». Це взагалі був час плодовитої діяльности Д. Донцова. Його редаґування місячника «Літературно - Науковий Вісник», а потім мі-

сячника «Вісник», час, коли різкі удари його статтей доповідей, брошур зрушували наше життя.

Власне цей період, як ми його окреслили, другий період творчости Д. Донцова, не лише найбільш характерний для нього, але також його вага залишиться найбільше впливовою в нашому житті, і з ним зв'язані історична роля та значення Д. Донцова.

Вже в цьому періоді він дуже сильно наголошував, а навіть, як це було в його звичаю, перенаголошував консервативні елементи й погляди, які він називав традиціоналізмом. В його слівництво краще вкладалося слово «традиціоналізм», аніж слово «консерватизм», а крім цього ще й, мабуть, велике значення мала його глибока ворожнеча до його найбільшого й геніяльного антагоніста, В'ячеслава Липинського. Власне, В. Липинський був найбільшим подвижником і геніяльним на нашому терені ідеологом консервативної течії.

Книжкою, виданою в 1944 р., «Дух нашої давнини» Д. Донцов виразно переходить на консервативні позиції. Хоч він ще далі послуговується націоналістичною номенклятурою, хоч настирливо підкреслює свою пов'язаність з націоналізмом, але щораз більше вкладає він у нього консервативний зміст, і його погляди зовсім виразно вміщуються в консервативні доктрини. Ось що, наприклад, пише він про т. зв. «дві культури»: «Селянська культура може бути по-своєму багата, але, тим не менше, лишиться вона селянською, себто, культурою нижчої верстви, яка сама звичайно шукає взірців у культурі панській, а не навпаки». («Дух нашої давнини», ст. 83). Або як він бачить причини упадку козацької республіки: «Лиха година обернула здобуту свободу в неволю, а козацьке панство в «мужиків» тому, що розледачилося це панство, що стратило колишні панські прикмети, що психічно поволі уподібнилося верстві підвладній» («Дух нашої давнини», ст. 28).

В парі з тим, очевидно, мусів виразно праворуч, до консерватизму, прямувати і його загальний світогляд. Колись Донцов, де міг, підкреслював діонісійські елементи духовости, в книжці «Націоналізм» і в усіх інших писаннях попереднього періоду наголос був поставлений на «квалітас оккульта», на «безмотивні прагнення», на «щоб гнатися на безвість», або, цитуючи за ним, «сан савуар-у» (не знаючи куди), то в «Дусі нашої давнини» віє іншим духом. Тут він пише: «... Формуюча думка мусить бути і в суспільності...». А далі: «Цілу ту спільноту створює й тримає вкупі, не дає розпастися, керує нею своїм «смотренієм» до однієї цілі творча організуюча думка. Вона, її концепція творить з різних частин, як з купи цеглин, будівлю, чи з купи букв слова й речення; не безсистемну громаду, а по певному пляну й синтезі окрему єдність, окрему форму, обдаровану рухом, силою, спрямовану до однієї цілі творчою думкою майстра...» (ст. 153). Коли б спробувати з'ясувати це найкоротше, вживаючи словництва самого Донцова, тоді треба його попередній улюблений вислів «на початку був чин», заступити новим: «на початку було слово».

Такий розвиток — нічого особливого. Д. Донцов на перший і не останній, що після «доби бурі й натиску» молодости, після буйної нашумілости переходить у пізнішому віці до пристані спокійнішого аполонізму, царства думки й розуму, або, скажім, до нової синтези, в якій розум займає домінуюче місце. Одначе, на консерватизмі він не зупинився. Він, так само як багато перед ним і, напевно, багато після нього, пішов ще далі. Ос-

танній період його творчости найкраще характеризує перелицьований, обернений наголовок його брошури, виданої в Торонто 1957 р. «Від містики до політики», тобто, «від політики до містики». Ось декілька характерних цитат із того періоду: «Наш вік «прогресу» визбувся забобонів і не вірить в диявола. Але один мудрець сказав, що найгеніяльніший трюк чорта був той, коли він переконав людей, що він не існує». («Від містики до політики», ст. 55). Або з іншої книжки, виданої цього самого року: «Хто дивиться на слова пророків не як на химерні фантазії поета, а як об'явлення згори, той знайде правдиву причину кінцевої катастрофи великих змагань 1917-22 років» («За яку революцію»). Ця сама книжка починається уступом «Сили антихриста», в якому Д. Донцов наводить апокаліптичні передбачення евангелиста Матвія: «... Охолоне любов. Постане багато лжепророків і спокусять багатьох... І будуть страшні з'яви й великі знаки на небі. А на землі розпач серед народів і замішання. Люди гинутимуть від страху в ожиданні того, що гряде у світ».

Ця творча атмосфера залишилася в Дмитра Донцова до його останніх днів.

Не може бути сумніву, що з точки зору нашої доби, наших потреб і нашого розуміння світу, другий творчий період Д. Донцова залишить найтриваліші сліди. Він різьбив душі української людини десятки років тому, він і надалі матиме свій, хоч з часом поменшений вплив. Можливо, що колись хтось повернеться до писань і думок його третього й четвертого періоду, але сьогодні це не легко передбачити.

Крайності Д. Донцова, які в свій час могли мати запліднююче значення, не відповідають нам і нашій добі. Сьогодні ми навчилися, що всілякі течії відбивають якісь відтінки життя і є його частиною. Ми живемо в добі небувалих здобутків людського розуму й людських рук; ми зовсім певно відірвалися від вчорашнього, і тому наша доба вимагає нової синтези, нового зведення в одну велику цілість, в одну концепцію тих усіх революційних здобутків. Без сумніву, частиною тієї нової синтези є усвідомлення обов'язку суспільства задоволити потреби одиниці там, де вона не дає собі ради, нового розуміння відношення одиниці до загалу і навпаки, — а в першу чергу — обіймаючий цілий людський рід факт, що найкращі умови життя й розвитку кожного народу, найліпша плятформа міжнаціональних стосунків, найкраще забезпечення перед всезнищуючими світовими війнами — це принцип нації - держави. Принцип, який остаточно нівелює нерівности між народами, заперечує всяке виправдання будь - якого імперіялізму та дає кожному народові й кожній одиниці однакове право й однакові можливості виявити всі свої творчі сили й потенції.

Д. Донцов стояв на порозі тієї доби, але він дивився на неї через призму своїх давніших поглядів, яких він уже не був у силі ані змінити, ані ревізувати. Він далі залишився людиною давнішних крайностей, бо чим же як не крайністю можна назвати ось такі його міркування: «Ідеї цієї книги — засадничо інакші від пануючих ідей демократії, клясократії або націократії... Ні демократія, ні клясократія, чі націократія, лише аристократія, каста ліпших людей... Вся наша історія аж до половини 19 віку свідчить, що ідея ієрархічности, кастового укладу суспільности була незрушимим правилом нашого національного життя . . .» («Дух нашої давнини»). І накінець, у цій самій книжці: «Хоч і не в такій чистій формі, але кастовий режим, осо-

ружний еґалітаристам, знала давня Україна. Теорію кастового устрою суспільности знаходимо в Сковороди... «Минулий рік був Сковородинським роком; відбулися з цього приводу численні наукові й загально - громадські імпрези, конференції, тощо, і мабуть ніхто з кваліфікованих доповідачів не побачив у Сковороди того, що вище зацитовано з Донцова. Але такий уже був Донцов!

Ми не погоджуємося з ним у багатьох випадках, але вклад його другого творчого періоду в наше життя залишиться. Сьогодні, в добі тріюмфу націоналізму як універсальної, обіймаючої цілий світ і всіх людей ідеї, ми не погоджуємося з численними визначеннями націоналізму Донцова. Але він його запровадив у нас. Впровадження цього терміну й цієї ідеології, виразної, ясної, безкомпромісової, воюючої було зламом у нашому житті та було нам найбільше потрібно. Український націоналізм не залишився на тому місці де його поставив Д. Донцов. Він, як справжня творча доктрина, як ідеологія, що відбиває дух і потребу історичної епохи, пішов із життям далі, вбираючи в себе всі його нові здобутки й прагнення та формуючи його.

Універсальні положення сучасного націоналізму виразно суперечаються з розумінням Донцовим наших відносин до Европи й нашого місця в Европі. Донцов у нашій пов'язаності з Европою бачив одну з головних опор проти Москви. Сьогодні Европа якоюсь мірою тією опорою ще залишилась, але її вага й значення далеко не ті, що були за Донцова. Проте, заслугою Донцова було й залишиться назавжди те, що він нас упровадив у безпосередній контакт із духовими надбаннями Европи і, як ніхто перед тим, навчив послуговуватися ними.

Він дуже правильно розумів дух боротьби й безкомпромісовости у відстоюванні своїх прав на волю й рівність. Тут ні відступу, ні компромісу немає! І тим Д. Донцов немало зробив для виплекання того психічно - морального українського типа, що перед, під час і після Другої Світової Війни так надзвичайно показав себе, що боронив своєї позиції до останнього, що в ворогові бачив ворога, а зброї протиставив зброю. І тільки. Коли Донцов говорив про войовничість, то він мав на увазі аґресивність, духа наступу, такі очевидні й незаступимі в кожному революційному, національно - визвольному русі. Ворога не вблагаєш, ані покорою не переконаєш. Досвід показує, що якраз навпаки. Доки ти ще на ногах, з тобою рахуються.

Оце дещо з того, що так настирливо вчив Д. Донцов і що з його доктрини залишиться назавжди.

Хтось може сказати, що він не єдиний проповідував це. Так, це правда. Проповідували й інші, але в нього була непроминаюча настирливість, майже релігійна непримиренність і це залишило глибокі сліди.

Окремим питанням є вплив його на духові процеси сучасної України. З різних джерел і кіл в Україні та в різних країнах поза залізною заслоною довідуємося про непопулярність поглядів Донцова. І це для нас зовсім зрозуміле. Деякі елементи доктрини Д. Донцова такі, що саме їх діячі нашого відродження засуджують і поборюють. Наприклад, концепцію «творчого насильства» або ініціятивної меншости, або ось такі погляди про імперіялізм: «Імперіялізм це не тільки «здирство», але одночасно — виконання громадських справ в громадських інтересах націями, покликаними й управненими до того. Є вищі й меншевартні народи; що вміють правити іншими (і собою) і народи, що цього не вмі-

ють». («Націоналізм», Лондон, ст. 20). Або в «Підставах нашої політики»: «Тією силою, на яку ми маємо спертися, є так званий імперіялізм европейських держав, оскільки його напрямок покривається з напрямком нашої політики» (ст. 97).

Націоналізм сьогодні засуджує всілякий імперіялізм, а «імперіялізм европейських держав» належить до минулого...

В Україні Караванський, Мороз, Сверстюк і давніший Дзюба зформулювали елементи іншого націоналізму. Того націоналізму, який за кожним народом признає те саме, однакове й ніким незаперечне право на вільне життя у власній державі. Того націоналізму, що нікому не дає права старшувати над другим народом в ім'я своєї псевдовищости в культурі, техніці, традиціях. Бо кожен нарід має свою міру, і прагнення кожного народу є однаково моральні й вагомі.

Як уже згадано вище, Д. Донцов не зжився з нинішньою добою універсального націоналізму, з принципом, який зобов'язує всіх, — великих, малих і найменших, давніх і новопостаючих, розбагатілих і убогих. Тому частина його поглядів належить до безповоротного минулого. На особливу увагу заслуговує його постава до азійських народів. Мабуть, в цьому відношенні він підсвідомо був під впливом російської погорди й страху перед Азією. А з другого боку, такі прапороносці західньо - европейської духовости й імперіялізму як Рудіярд Кіплінґ мали на нього чималий вплив. І тому він з нехіттю ставився до великої культури азійських народів, не бачив їх величезної моральної потужности, тривалих моральних вартостей, що на наших очах породили величезне азійське відродження.

Сьогодні ми в стані всі великі позитиви й неґативи Д. Донцова мати перед своїми очима. Він не потребує заброндзовування, бо він відбиває свою добу й певний тип на даному етапі нашого розвитку. Тому заброндзовувати його було б шкідливо для нашої політичної думки й для дальшої нашої визвольної боротьби. Д. Донцов є і залишиться полум'яним стовпом на нашому довгому шляху. Але на ньому не зупиниться ні наша політична думка, ні наша боротьба. Ми й ті, що прийдуть після нас, переберуть і перетравлять те, що в ньому доброго й тривалого, й підуть вперед. Не помиляються ті, що нічого не роблять, і ніколи не поховзнуться ті, що не штурмують вершин.

Маркс, Енґельс, Ленін вважали колоніялізм і гніт російського царизму найстрашнішим у світі, не в останню чергу тому, що він сягнув вершин фарисейства і цинізму в використанні найблагороднішої фразеології для найпідліших справ, що він умів надійно сховати суть за видимістю.

Іван Дзюба: Інтернаціоналізм чи русифікація?

ОУН І УКРАЇНСЬКА СПІЛЬНОТА

(Є. К.) З метою познайомити наших читачів з основними ідеологічними напрямними Українського Націоналістичного Руху, подаємо дальші вибрані ствердження VII-го Великого Збору Українських Націоналістів за матеріялами VII-го ВЗУН (УКРАЇНА — СПІЛЬНЕ ДОБРО ВСІХ її ГРОМАДЯН, «Смолоскип», 1971), які відзеркалюють відношення УНРуху до української спільноти. Український націоналізм, який своїм завданням уважає службу Україні, тобто працю для створення таких суспільних і державних умов існування, які найкраще відповідали б потребам та інтересам української нації, існує й діє серед української спільноти. Тому відношення УНРуху до тієї спільноти, можливості і форми співпраці з нею та напрямні дальшої дії УНРуху серед неї мають першорядну вагу для здійснення визначених завдань УНРуху.

1) Дивись: «Самостійна Україна» чч. 5-6 травень-червень 1973, ст. 24-26.

***

Місце Українського Націоналістичного Руху — в загальній боротьбі за покращення внутрішніх відносин між членами суспільства, за право кожного народу користуватися здобутками цілого національного колективу, за створення таких умов, в яких людина, звільнена від зовнішнього тиску й тягару щоденних потреб, могла б шукати такого творчого вияву, який найбільше відповідає її духовості.

В сучасну пору український народ знаходиться в затяжній боротьбі за своє біологічне, духове й національне існування. Щоб ця боротьба була успішною, в ній мусять брати участь усі сили українського народу, не зважаючи на ідейно-програмові, політичні чи тактичні розходження. Спільною плятформою цієї боротьби є повернення українському народові прав на вільне державне життя.

Як у своїй програмі державного будівництва, так і в політично - громадському житті на чужині, ОУН стоїть на засадах демократичного ладу, політичного плюралізму та правопорядку, основаного на пошані до прав людини й меншостей.

Держава, в розумінні у к р а ї н с ь к и х націоналістів, — це не тиран, не п'явка, що висмоктує з громадян останню краплю крови, не засіб насильства й терору в руках бюрократії.

Українська держава, за яку ми боремось, як і кожна інша правова держава, мусить бути спільним добром усіх її громадян і усім їм давати однаковий захист, і всі вони повинні мати однакові права й однакові обов'язки супроти держави.

Українці на чужині мають окреме історично - важливе, проте тільки допоміжне завдання. Українська політична еміграція може вільно формувати свої позиції й провадити свою діяльність, відповідно з традиціями й прагненнями українського народу. Вона повинна репрезентувати справу України перед чужим світом та допомагати українським патріотам на рідних землях в їхній боротьбі за свободу.

Концепція співдіяння й координації політичних сил є однією з передумов не лише успіхів тих сил, але в значній мірі теж і збереження нації в сучасних тяжких і складних відносинах і конфліктах; тому ця концепція стала основою ідейно - програмових і політичних засад ОУН і всього українського націоналістичного руху.

Під цим оглядом дуже важливим є факт існування на чужині Державного центру Української Народної Республіки (ДЦ УНР) та його діяльність.

Всенаціональний фронт боротьби під проводом одного спільного політичного центру на чужині треба розуміти як гармонійну співпрацю різних політичних сил. Він мав би скріплювати внутрішній фронт та давати моральну силу українському народові в

його боротьбі за вільне державно-національне буття, а теж репрезентувати українське політичне життя та політичні змагання українського народу назовні, організувати спільні виступи в імені всієї української групи та узгіднювати суперечності в українському організованому житті.

Український Націоналістичний Рух, підтримуючи Українську Національну Раду, свідомий того, що вона переживатиме внутрішні ускладнення чи кризи, що є прикметне кожній такого рода інституції в демократичній системі. Ці ускладнення ні в якому разі не дискваліфікують історично - правних принципів, на яких цей спільний центр реорганізовано в 1948 році.

У процесі визвольної боротьби будуть змінюватись стратегія, тактика та методи боротьби з ворогами української державної самостійности. Рівночасно з цим буде змінюватись уклад політичних сил, структура та окремі ділянки визвольної боротьби. Одне не може змінитися — основні принципи й вихідні позиції та основна мета боротьби, проголошена Актами 22 січня 1918 й 1919 років.

Прямуватимемо до реорганізації Державного Центру УНР і Української Національної Ради в екзилі в дусі вимог сучасного часу й української дійсности на чужині.

З метою виконання історичних завдань, що стоять перед політичними силами українського народу, ОУН і далі змагатиметься до повної консолідації та координації всіх українських політичних сил на базі ДЦ УНР.

Приймаючи факт існування трьох націоналістичних організацій і ряду українських політичних партій, матірна ОУН виходить з таких засад:

а) абсолютна єдність і монополізація суспільного й політичного життя є невластиві українській духовості;

б) різногранність політичної думки й існування поруч ОУН інших політичних груп і течій є явищем нормальним;

в) національна революція — це глибокий не лише збройний, але й духовий процес, в якому повинні брати участь усі творчі сили українського народу, культурні й політичні;

г) намаганням Москви знищити український народ треба протиставити координований, всенаціональний фронт.

Український Націоналістичний Рух уважає, що основою української внутрішньої політики, українського політичного й суспільно - громадського життя в усіх проявах і структуральному завершенні є закони демократії та правопорядку.

За кожною політичною й суспільно-громадською організацією, партією чи середовищем визнається:

а) повне право мати свою програму, плятформу й ідеологію та змагатись до здобуття якнайбільшої кількости визнавців і прихильників;

б) змагатись до реформ, змін і покращення ефективности діяльности своїх центрів і установ;

в) за кожною організацією визнається повне право рішати, згідно з її плятформою, ідеологією й переконаннями її членів, про таку чи іншу діяльність... та акції й нести за них моральну відповідальність;

г) кожна організація має не лише завдання, але й обов'язок займати певні позиції, не погоджуватися, полемізувати й навіть засуджувати ті чи інші дії інших політичних і суспільно громадських організацій і партій;

г) ієрархічні вивершення українського організованого життя (центри, централі чи установи) повинні стояти понад тими дискусіями чи політикою і не встрявати у внутрішню чи зовнішню діяльність чи в ідеологічне спрямування своїх складових членів,

партій чи організацій, доки вони стоять на базі самостійности й суверенности української держави. Ієрархічні центри не повинні накидати своєї волі чи навіть волі більшости своїм членам.

Наголошуючи й визнаючи важливу ролю політичних сил у визвольній боротьбі українського народу, ОУН змагатиметься до консолідації й координації всіх українських визвольних сил з метою морального скріплення українського народу на Україні, з'ясування його визвольних позицій на міжнародному форумі, а також мобілізації всіх українців на чужині як допоміжної сили у боротьбі України за її визволення.

ОУН змагатиметься серед українського суспільства, а зокрема, серед молодої ґенерації, до привернення пошани до української політики як дуже важливого й незамінного чинника в боротьбі українського народу за свободу та своє визволення.

Український Націоналістичний Рух обстоював і обстоює постулят консолідації українських політичних сил. Одначе, на сучасному етапі цей постулят не був повністю реалізований. Тому УНРух відтепер наголошує консеквентне спрямування до реалізації принципу співпраці тих сил у їхніх спільних виступах.

Прямуватимемо до реорганізації українського політичного світу в тому напрямі, щоб він не лише був символом минулого, але й засобом боротьби за майбутнє. З цього випливає доцільність боротися за політичне обличчя української громади на чужині, не піддаючись впливам політики СССР і УРСР та політики країн нового українського поселення. Позитивна й чітка політична акція української політичної еміґрації повинна бути мобілізуючим чинником у національному збереженні та в скріпленні й розростанні її.

Відчуваючи розвиткові тенденції та потреби української спільноти на чужині, Український Націоналістичний Рух протягом довгих років пропаґував серед української спільноти потребу створення Світового Конґресу Вільних Українців. Ця праця здобула належне зрозуміння серед української спільноти й увінчалась створенням СКВУ та його Секретаріяту у листопаді 1967 року.

Як дотепер, так і в майбутньому даватимемо всесторонню підтримку для СКВУ, сприятимемо поширенню і поглибленню його діяльности та закріпленню духа СКВУ в суспільно-громадській дійсності на чужині.

Час вимагає, щоб українські політичні організації та Секретаріят СКВУ зробили потрібні заходи, щоб співпрацю громадського й церковного секторів доповнити співпрацею з політичними секторами українського життя, зокрема на відтинку боротьби проти поневолення України та проти панівного режиму в УРСР.

Система Українського Націоналістичного Руху складається з ряду організацій, установ, а то й одиниць, поєднаних визнанням спільного світогляду та служінням ідеї визволення українського народу. Ця система охоплює революційно - підпільні дії, політичні акції серед чужого й українського світів, духово - культурні та наукові осередки й станиці. молодіжні, студентські, жіночі, ветеранські, харитативно-допомогові, громадські та видавничі сектори. Їхня вага і роля змінювались і далі змінюються залежно від обставин та потреб українського народу, визвольних акцій чи потреб націоналістичного руху.

Впорядкованість тих формацій завершилась у 1964 році оформленням бази для координації й співпраці тих

формацій у Координаційній Раді Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (КР ІСНО).

Основні напрямні дії ОУН на суспільно - громадському відтинку:

а) Забезпечення належних впливів ОУН на керівні осередки націоналістичних організацій та на зміст їхньої роботи;

б) змагання за гідне місце та вплив системи ІСНО на цілість організованого суспільно - громадського життя українського суспільства поза Україною;

в) вплив на розвиток життя української спільноти визначенням нових завдань, шляхів праці для забезпечення не лише збереження українського середовища, але і його всебічного розвитку.

Якщо на крайовому відтинку ставка ОУН зосереджена на вірі в український нарід та його спроможності протиставитися ворожій панівній владі, то і на суспільно - громадському відтинку було роблено всі зусилля, щоб зміцнити віру українців поза Україною. Поразницькій концепції «закономірности відмирання українського суспільства в чужій системі» було протиставлено клич віри в сили того суспільства.

У противагу тенденціям, які спрямовують українські сили до рівня найслабше розвинених прошарків українського суспільства (мовна й політична асиміляція, примітивізація духово культурних вартостей, обмежування суті українських організаційних проявів до етнографізму) виставлено нові напрямні: змаг за українську мову в школах, змаг за українізацію церковного життя, включування української громади в політичні акції на користь України, ставлення нових перспектив перед українською спільнотою, precизуючи її політичні аспірації та починаючи боротьбу за них. Всі ці заходи в останніх роках значно посилили фронт опору асиміляційним впливам на українську спільноту в різних країнах нашого поселення.

Настала велика пора, коли українцям, розкиданим по різних країнах світу, призначено посилити допомогу Україні та перейти від деклярацій до конкретної дії.

Успіх цієї роботи гальмує часто несуттєва конкуренція та суперечки між окремими групами, що відкидає багато молоді від активної участи в українському житті, як рівнож нескоординованість дії не лише в світовому, а часто й у крайових маштабах.

Сьогоднішні обставини на Україні вимагають повної скоординованости нашої морально - політичної допомоги борцям за національні та людські права українського народу.

Особливо важливими є співпраця й координація дій наших політичних організацій, що піднесли би престиж і повернули б віру, зокрема серед молодшого покоління, в українську вільну політику та її організовані вияви.

Організація Українських Націоналістів завжди готова співпрацювати з усіма політичними організаціями, які стоять на позиціях самостійности України й безкомпромісової боротьби з окупантом і теперішнім режимом в УРСР.

Було б великим злочином перед тими, які борються і жертвують собою на Україні, коли б українські політичні організації на чужині не зуміли скоординувати своїх дій в одному політичному центрі, який разом з суспільно - громадськими, церковними й науковими центральними установами створив би **об'єднаний фронт визволення України** для скоординованої допомоги рухові опору на Україні.

Ф. Кордуба

ПРЕВЕНТИВНА КОНФРОНТАЦІЯ МІЖ СССР І КНР

На вістрі меча

Стосунки між СССР і Китайською Народною Республікою (КНР) на Далекому Сході повністю однакові з визначенням «превентивна конфронтація» або «превентивна війна». Окресленням «превентивна війна» визначується всі заходи, які попереджують збройну конфронтацію або війну. Ці запобіжні заходи є наче перестородою для ворога, щоб його змусити до зречення з агресивних плянів. Рівночасно, превентивна конфронтація вможливлює використання догідних передумов для дальшого розгортання війни. Практично, перестoрога або запобігання агресії є вигідним прикриттям для напасника, є свого роду п р е- текстом для звернення відповідальности за конфлікт-війну нападеній стороні. Превентивна конфронтація дає можливість агресорові застосувати тактику заскоку з метою заздалегідь запевнити собі стратегічну переваґу зі скорішого розгорнення оперативних сил і власної ініціятиви.

Не зважаючи на те, що в червні 1973 р. генеральний секретар ЦК КПСС Л. І. Брежнєв офіційно запропонував Пекінові укладення договору про ненапад, превентивна конфронтація вздовж 7,200-кілометрового російсько - китайського кордону продовжується. По обох сторонах кордону стоять напоготові 67 китайських дивізій і 47 панцерних совєтських дивізій, озброєні нуклеарною зброєю. Чисельність військ приблизно така: по совєтським боці понад 500 тисяч, а по китайськім — 1,1 млн. Рівночасно, Пекін, у зв'язку з «обніманням» Індії Москвою, докладає всіх зусиль, щоб утримувати союзні стосунки з Пакістаном, який є рішучим ворогом імперіяльної політики СССР на субконтиненті Азії; Пекін постійно протиставиться плянові Москви відбути азійсько - пацифістську конференцію безпеки. Х-й з'їзд компартії КНР (24-28. 8. 1973) оголосив СССР найбільш небезпечним ворогом і вирішив протидіяти соціялімперіялізмові на всіх фронтах. Під час відвідин президента Франції Помпіду в Пекіні, китайські державні керівники докладали зусиль, щоб послабити приязні стосунки між СССР і Францією. Є ознаки успіхів Пекіну, бо після повороту Помпіду до Парижу стосунки Франції з Москвою охололи Причина тому — совєтсько - американське зближення з метою перетворити його на «кондомініюм». У зв'язку з цим, Франція зосередила більшу уваґу на політичнім об'єднанні Европи, щоб таким чином чимскоріше закріпити бастіон самоствердження проти диктатури потуг світу. Запланована чергова візита Помпіду в Москві в січні 1974 р. несподівано відкладена, мабуть, на лютий або березень 1974. Таким чином, Помпіду також виявив згідність із Пекіном відносно гегемонії зверхдержав.

На особливу увагу заслуговує поїздка міністра закордонних справ Чу Пенґ-фея до Великобританії, Франції, Ірану й Пакістану; він рішучо став на сторону Европейської Спільноти, яку поборює СССР, а також багато уваги присвятив політиці Ірану в Перській Затоці й політиці Пакістану на субконтиненті Азії, — а ці райони в совєтській стратегії оточення КНР мають особливе значення.

Вже з вищенакресленої картини ге

остратегічного й політичного положення КНР з одної сторони й агресивних цілеспрямувань СССР з другої, важливість превентивної конфронтації нсбирає щораз більшої напруженості в справі загрози війни на Далекому Сході.

Головними елементами превентивної конфронтації є **дипломатична, психологічна й господарська війна,** яка від початку 70-их років не вгаває і щораз більше загострюється. **Психологічна війна** — це боротьба ідеологічно - політична, при допомозі методів політично - пропаґованої диверсії. Головна мета методів ідеологічно - політичної активності зосереджується на таких засадах: 1. постійно дбати про патріотизм і мораль народу, що є основою його готовости будьякою ціною боронити свободу й суверенність своєї батьківщини; 2. охороняти власний народ перед субверсивними й диверсійними діями ворожої пропаґанди; 3. формувати в народі ідейно - політичну цілеспрямованість, водночас дбаючи про всесторонній розвиток різних факторів оборони. Паралельно з цим застосовувати дипломатичний і економічний тиск, мілітарний шантаж, саботаж і терор. На увагу заслуговує те, що в загальній системі актуальної глобальної стратегії російського імперіялізму психологічна війна виконує центральну функцію; тому проти неї Пекін виставляє безкомпромісову тактику. В сучасності психологічна війна розвинулась у широкий доктринальний комплекс пропаґованих політичних понять, засад і напрямків тривалої експансії російського комунізму під гаслом «пролетарського інтернаціоналізму». Головним чином, це полягає в перманентнім поширюванні ідеологічної пенетрації на цілій землі. Доктрина психологічної війни бере на увагу три актуальні сфери дій: 1. сучасні не-соціялістичні спільноти і КНР — головний терен напружених атак; 2. максимальне тривале посилювання активности на всіх фронтах психологічної війни, починаючи від дипломатичних баталій на форумі ООН, методами політичного й економічного тиску, шантажу мілітарними засобами, дезінформації, різних провокацій, застрашування, саботажу й терору, аж до широко розгорненої ідеологічної диверсії; 3. застосування різних пропаґандивних технік та постійне вдосконалювання технічних засобів масової комунікації з метою досягти якнайширше намічені об'єкти для пропаґандивних дій. Під оглядом засягу й терену дій, психологічна війна, згідно з поглядами західніх знавців поділяється на **стратегічну, тактичну й сконсолідовану. Стратегічна психологічна війна** є скерована проти цивільного народу й збройних сил даної країни, групи держав — або також проти цілої коаліції. Вона звичайно запляннована на довгий період, а наслідки її дій стають помітні по довшому часі. Стратегічна психологічна війна своїм засягом обіймає тепер усі континенти, тому має характер глобальних дій.

Тактична психологічна війна ведеться у пов'язанні з воєнними діями. Її активність скерована проти ворожих військ і цивільного населення, проникає у райони тактичних і оперативних пов'язань. Вона тісно пов'язана з бойовими операціями і є їх інтеґральною частиною. Провадять її спеціяльні частини військового апарату, починаючи від дивізій і армійних корпусів.

Сконсолідована психологічна війна ведеться головно серед власного народу. Її основним завданням є поборювати й невтралізувати ідеї й погляди ворога. Крім цього, сконсолідовані психологічні впливи мають облегшувати військовому апаратові переводи-

ти мобілізацію й алярмові заходи, забезпечувати свободу операцій власних сил, поборювати паніку в випадку застосування ворогом зброї масового нищення, бомбардувань і ворожих повітряних і морських десантів та військових груп спеціяльного призначення в глибоких тилах.

Загальні відомості про психологічну війну, яка є невід'ємною частиною холодної війни й превентивної конфронтації, подані для кращого зрозуміння стратегії психологічної війни СССР і КНР, яку обговоримо в черговій частині цієї статті. Арґументи, які спрямовує на адресу КНР совєтська публіцистика, заслуговують на особливу увагу, бо вони доказують, як далеко відійшов китайський комунізм від російського большевизму. Та найважливішим є те, що Пекін вимагає повної незалежности й суверенности всіх народів і націй світу, не обмежуючися тільки «керівною ролею» всесвітнього пролетаріяту. На особливу увагу заслуговує зацікавлення Пекіну національною проблемою в СССР, бо, головним чином, він зацікавлений в розчленуванні Совєтського Союзу на самостійні національні держави. Цій важливій проблемі аґенція Гсінхуа присвятила окремий комунікат з дня 25. 8. 1973 р. (див. «Пекінґ Рундшау» ч. 35/36, 11 вересня 1973). Наголовок комунікату «Чорна нитка тягнеться двома династіями»; підназоловок — «Нові царі продовжують аґресію й експансію своїх попередників». У згаданому комунікаті є мова також про Україну та інші поневолені Москвою народи.

Стратегія психологічної війни СССР проти КНР

У зв'язку з аґресивною підготовою СССР проти КНР, про що вже була мова, паралельно на сторінках совєтської публіцистики провадиться передусім психологічна атака. Щоб відвернути увагу міжнародної світової опінії та рівночасно з метою викликати недовір'я китайського народу до власної компартії й державного керівництва, Москва вже два роки тому почала оперувати «арґументами». Ці «арґументи» є засобом психологічної війни в стратегії СССР проти КНР. Самозрозуміло, СССР виставляє себе як миротворця й єдиного оборонця здобутків соціялізму, керівника пролетарського інтернаціоналізму й головного речника міжнародного комуністичного й національно - визвольного руху в цілому світі. Все це пропаґує Москва, не зважаючи на поліцентризм у міжнародному комуністичному русі, на фракційне розбиття різних комуністичних партій. Без сумніву, найбільшим супротивником у міжнародному комуністичному русі СССР є КНР, яка не визнає московського пролетарського інтернаціоналізму й, зокрема, доктрини Брежнєва. Як відомо, кілька років тому КНР висунула тезу «повного права на розвиток 100 квіток», цебто існуючих різнонаціональних компартій. Головним чином тут мова про самостійне (без контролю й директив Москви) існування й діяльність різнонаціональних компартій. Як відомо, Ленін, засновуючи в 1922 р. III Інтернаціонал (Комінтерн), підпорядкував усі іншонаціональні компартії (як секції) директивам і контролю Москви, без будь-яких автономних прав. Тіто перший порушив установлений Леніном централізований естаблішмент в комуністичному міжнародному русі в 1948 р., відмовившись бути слухняним сателітом Москви. Мао Цзе-дун повністю ліквідував цей естаблішмент і тому компартія Китаю є головним супротивником російського соцімперіялізму, здійснюваного під прикриттям «пролетарського інтернаціоналізму». Отже, таким чином маоїзм став ворогом ч. 1 російського

соціміперіялізму, головним суперником у міжнародньому комуністичному русі.

Проти агресивних плянів СССР, скерованих проти КНР, Пекін був змушений застосувати відповідні оборонні приготування, що Москві дуже не до вподоби; тому «арґументація» совєтської публіцистики проти заходів КНР має радше демагогічний характер, — вона обґрунтована кремлівською казуїстикою.

Перший арґумент: «КПК із Національно - визвольної Армії Китаю (НВАК) створила слухняний інструмент, який у її руках є бичем проти китайського народу», цебто, що збройні сили КНР є протинародні.

Другий арґумент: «цілеспрямування й воєнно - політична концепція НВАК не мають жодного зв'язку з марксізмом - ленінізмом, особливо з пролетарським інтернаціоналізмом»; цебто, КПК не хоче підпорядкуватися доктрині Брежнєва, яка узалежнює суверенність кожної соціялістичної країни від Москви. З цього приводу КПК є проти вторгнення військ Варшавського пакту в 1968 р. до Чехо-Словаччини, що було здійснене за директивами Москви.

Третій арґумент: «концепція НВАК є вповні сприйнятною хіба для імперіялістів, які докладають усіх зусиль, щоб перешкодити китайському народові крокувати по встановленому Жовтневою революцією 1917 р. шляху, здобуваючи нові успіхи в розбудові нового життя». Цей «арґумент» є звичайною демагогією, щоб викликати недовір'я китайського народу до НВАК.

Четвертий арґумент: «НВАК є засобом для здійснювання гегемоніяльних тенденцій Мао та його групи; вона корисна для імперіялізму й ворогів світового соціялістичного й революційного руху». Цей «арґумент» є призначений для виклйкання спротиву маоїстським фракціям у міжнародньому комуністичному русі.

П'ятий арґумент: «КПК постановила чимскоріше створити в країні сильний воєнний потенціял. Тому китайські керівники не тільки не звертають жодної уваги на проблему роззброєння, а навпаки, протидіють усім зусиллям СССР та інших соціялістичних країн, які активно боряться за визволення людства від загрози нової світової війни». (Дивись в «Международная Жизнь», ч. 8/1972).

У зв'язку з щораз більше посилюваною психологічною війною проти КНР, в СССР вже надруковано багато публікацій, призначених для армії й цивільного населення, в яких на адресу Пекіну скеровано дуже багато різних обвинувачень. Ці публікації доводять, що між СССР та КНР дійшло до таких великих розходжень в тлумаченні марксизму - ленінізму та інших проблем діялектики комунізму, що це компромітує цілий комунізм. На деякі з цих публікацій звернено нашу увагу. В загальному, всі публікації мають основну мету: компромітувати «авантюризм воєнної політики маоїстів».

В публікації «Опасный курс. О политике и тактических маневрах маоистов», (Москва, Политиздат, 1973), м. ін., надруковано:

«Зовнішня політика маоїстського керівництва КНР характеризується повним відходом від марксизму - ленінізму й пролетарського інтернаціоналізму, втратою соціялістичного клясового змісту, нарощуванням великодержавних шовіністичних і гегемоністичних тенденцій. Маоїсти незадоволені успіхами зовнішньої політики СССР та інших соціялістичних держав, злагідненням міжнародної напружености, стараннями зберігати мир і безпеку народів. Із зростом впливів і міжнародного авторитету СССР і всієї со-

ціялістичної системи, дальшими змінами балянсу сил в користь соціялізму, закріпленням союзу основних революційних сил сучасности, вони зосереджують головну увагу на здійснюванні своїх китаєцентристських, гегемоністичних цілей. **Тому в основу своєї зовнішньої політики вони поклали антисовєтизм, розвал соціялістичної дружби, відрив від національно - визвольного руху, протидії зростаючим впливам СССР усюди, де тільки це можливе.** Політика маоїстів усе ще прикривається революційною фразеологією, але **на ділі вона не має нічого спільного з марксизмом - ленінізмом, докорінно протилежна до наукового соціялізму; вона є його антиподом. Вона діє проти інтересів соціялістичних країн, світового комуністичного руху в цілому, національно - визвольного руху,** проти інтересів самого китайського народу. Тому КПСС, братні комуністичні й робітничі партії вважають своїм інтернаціональним обов'язком провадити безкомпромісову боротьбу проти теорії й практики маоїзму, його розкольницької, протинародної діяльности». (Процитоване не потребує коментарів. Всі підкреслення наші — Ф. К.).

В іншій публікації «Антимарксистская сущность военной политики маоистов» (Воензлат, 1973) схарактеризована реакційна діяльність сучасного керівництва КНР, її «авантурницький характер», шовіністичні, великодержавні воєнно - політичні й стратегічні концепції, роля китайської армії як головного засобу протинародної воєнно - бюрократичної диктатури групи Мао Цзе-Дуна, мілітаризація економіки й усього внутрішнього життя країни.

Про особливе зацікавлення Москви воєнними концепціями КНР, свідчать такі книжки: 1. ген.-лейтн. проф. М. Мільштейн, п. наг. «О характере военно - стратегических концепций маоизма»; 2. полк. Ю. Петров, «Ленинские принципы строительства социалистической армии и их ревизия маоистами»; 3. В. Акімов и А. Памор, «Милитаризация економики КНР»; 4. полк., кандидат філософських наук А. Алексеєв, «Армия Китая — оружие военно-бюрократической диктатуры групы Мао-Цзе Дуна».

У працях акад. П. Федосеєва «Об идейно - политичиской сущности маоизма», В. Надєждіна «Разрыв маоистов с пролетарским интернационализмо», Г. Апаліна «Пекін: гегемонизм в доктринах и на практике» обговорюються соціяльні коріння, історичні й ідейно - теоретичні джерела маоїзму, причини, які вможливили йому тимчасову перемогу над здровим пролетарсько - інтернаціональним ядром в комуністичній партії Китаю. Між іншим, в цій збірній публікації сказано, що «група Мао Цзе-Дуна й в минулому являла собою дрібнобуржуазну національну течію. Під час національно-визвольної боротьби, коли необхідно було об'єднати численні соціяльні сили проти імперіялізму, її пролетарська суттєвість проявлялася не так ясно. Після перемоги народної влади в Китаю, в умовах корінних соціяльно - економічних змін виявилися принципові розходження маоїзму з науковим комунізмом... Трагедія китайської революції полягає в тому, що в боротьбі двох напрямків — пролетарсько-інтернаціонального й дрібнобуржуазно-націоналістичного — на визначеному етапі переміг націоналістичний напрямок. За таких умов партія не могла протиставитися тискові дрібнобуржуазної стихії, щоб закріпити керівну ролю робітничої кляси». На таку характеристику маоїзму радянською публіцистикою треба було ждати до часу, коли маоїсти відкрито приписали СССР соцімперіялізм, великодержав-

ний російський шовінізм, аґресивність і експансію з метою опанувати цілий світ. Перед тим маоїсти були «братньою комуністичною партією Китаю», аванґардом соціялізму в Азії.

На особливу увагу заслуговує наступне твердження совєтської публіцистики:

«Згідно з документами міжнародніх нарад комуністичних і робітничих партій, основне протиріччя нашої епохи зображує протиставлення двох систем — соціялізму й капіталізму. Світова соціялістична система — головне завоювання міжнародної робітничої кляси, — це опертя усіх революційних, антиімперіялістичних сил сучасности, база комуністичного, робітничого й національно - визвольного рухів в усіх місцях нашої землі. Оборона соціялізму — це інтернаціональний обов'язок усіх комуністів. Відношення до соціялістичної спільноти та його аванґарду — СССР марксисти - ленінці розглядають як головний критерій інтернаціоналізму будь-якої партії, будь-якого комуністичного діяча».

До вищесказаного маоїсти займають цілком іншу поставу. Вони «застосували зовнішню неклясову, справді буржуазно - націоналістичну теорію, згідно з якою біг історії в наші часи визначується не боротьбою двох протилежних систем, а конфліктом усіх малих і середніх держав світу, незалежно від їх соціяльного устрою, з двома «зверхдержавами» — СССР і ЗСА. Тому з китайської пропаґанди цілком щезло визначення нашої епохи як «епохи переходу людства від капіталізму до соціялізму у всесвітньому маштабі».

Отже, таким чином маоїзм заперечує клясову теорію Маркса. Маоїзм висуває розуміння народів і націй як цілість, що змагається із «зверхдержавами» за самостійність. Таким чином, для маоїстів не існує пролетарського інтернаціоналізму, бо фактично така окрема клясова міжнаціональна побудова, в повному розумінні її субстанції, є фікцією; її не вдалося зреалізувати Москві, не зважаючи на терор, субверсивну діяльність, провокації й шантаж. Пекін поклав на одну дошку СССР, який вважає себе передовою соціяліситчною потугою в світі, разом із головною потугою імперіялістичного табору — ЗСА, при тому назвав СССР «ворогом ч. 1». Водночас, маоїсти рішуче боронять власну тезу, що поневолені народи Европи, Азії, Африки й Латинської Америки пов'язані спільними інтересами з деякими капіталістичними країнами Заходу й Сходу і тому повинні об'єднатися, щоб успішніше обороняти власні національні інтереси. Щоб в основах підважити вартість цих теорій, совєтська публіцистика безпідставно твердить: «Всі ці теоретичні мотиви маоїстам потрібні для того, щоб виправдати антисовєтизм, підривну діяльність проти соціялістичної дружби світового комуністичного руху, для бльокування із реакційними інмперіялістичними силами». Маоїсти хочуть ізолювати національно - визвольний рух від його дійсних союзників — соціялістичних країн, вони хочуть очолити «третій світ» і підпорядкувати його своїм гегемоністичним цілеспрямуванням, вони «проголошують себе дійсними й єдиними дорадниками й оборонцями народів, що змагаються за національну незалежність, та водночас ті ж народи фактично продають».

У вищецитованих обвинуваченнях на адресу КНР багато совєтської фразеології, яка в дійсності розминається з правдою. Покищо ніде немає такого, щоб Китай називав себе оборонцем усіх трудящих світу, немає також і такого, щоб Китай котрийсь народ «визволяв». За «оборонця» й «визволителя» вважає себе СССР, а маоїсти розглядають такі дії як поневолення, а не визволення.

Д-р Денис Квітковський

ХОЧ «ПОКАЯВСЯ» — ДІЙСНОСТІ НЕ ЗМІНИВ

«Живемо в світі, де нема невтральної території»...

I

«Не можна забувати, що ми живемо в світі жорстокої класової ідейно-політичної боротьби», де немає «невтральної території, де не можна бути «трохи» за радянську владу, за політику Комуністичної партії, а «трохи» — проти. Невблаганна дійсність рано чи пізно поставить перед необхідністю зробити остаточний вибір», читаємо в «Заяві» Івана Дзюби, яку йому спрепарували аґенти московської КҐБ й примусили її підписати дня 6. XI. 73 (див. «Літературна Україна» ч. 88, 9 листопада 1973).

«Заява» ця, це не тільки злочинно-ганебний глум над елементарною гідністю людини, але й чи не найбільш злочинний з усієї історії людства документ жорстокої... ідейно - політичної боротьби проти всіх інакше віруючих чи інакше думаючих, проти всіх тих, які мають відвагу протиставитися безцеремонній, тотальній русифікаційній політиці Москви. Ствердження в «Заяві», мовляв, маємо до діла з «класовою ідейно-політичною боротьбою» в світових маштабах є тільки «науковим» закриттям правдивої дійсности. В дійсності цей «світ» зводиться в останній аналізі до «совєтського світу» або до московської чи російської імперії. І в цьому «совєтському світі», не йде боротьба за якісь «класові ідейно - політичні» засади, але за повне обрусіння цього «совєтського світу».

Це стверджують посередньо навіть совєтські джерела, про це говорив теперішній червоний цар, Л. І. Брежнєв у своїй доповіді «Про п'ятдесятиріччя Союзу Радянських Соціалістичних Республік». В цій доповіді у Москві в грудні 1972 р. (див. «Комуніст України», січень, 1973) він сказав: «У нашій країні народилось і зміцніло велике братерство людей праці, об'єднаних, незалежно від їх національної приналежності, спільністю класових інтересів і цілей, склалися небувалі в історії відносини, які ми по праву називаємо ленінською дружбою народів». Отож, виглядає, що внутрі московської імперії все і всі благоденствують. В ній немає вже класової боротьби, немає навіть національних антагонізмів, «зміцніло велике братерство людей праці». А якщо так, то за яку провину заарештовано в квітні 1972 р. письменника й літературного критика Івана Дзюбу і засуджено його в березні 1973 на п'ять років позбавлення волі? За написання праці «Інтернаціоналізм чи русифікація»!)

Але ж праця Івана Дзюби була побудована на «марксистських началах», значить, вона базувалась на ленінських тезах про національне питання. В цій праці Дзюба дуже совісно оминає українські джерела й будує свою тезу на марксистсько - ленінських большевицьких джерелах. Але справа й не в тому: Іван Дзюба не заперечує комуністичних догм, він не старається захитати «класову єдність» і «братерську дружбу народів СССР»; ні, він тільки вважає, що існуюча практика в СССР заперечує вчення Маркса - Лена і що в національному питанні Москва веде політику повної русифікації СССР, а не політику «пролетарського інтернаціоналізму», в якому всі нації й народи СССР є, чи повинні бути, рівні й суверенні. Дзюба навіть не бореться за конституційні права укра-

їнської нації на відокремлення й створення самостійної суверенної держави.

Але поза тим Івана Дзюбу заарештували, засудили на п'ять років позбавлення волі й, накінець, дозволили йому покаятися... під умовою, що напише він покаянну нову працю, критикуючи самого себе...

В підсуненій йому «Заяві», яку написали для нього московські кагебісти (або їх льокаї), І. Дзюба «пише»: «Тому, ще перебуваючи під слідством, я розпочав роботу, яка уявляється мені розгорнутим критичним аналізом «Інтернаціоналізму чи русифікації?» І яка іронія! В заключному параграфі «Заяви» читаємо: «Щодо своїх планів на найближче майбутнє, можу сказати таке: хочу здійснити свій давній намір і тривалий час попрацювати за фахом (! — Д. К.) на якомусь індустріальному підприємстві, щоб відчути атмосферу робітничого колективу, ввійти у його життя».

Літературний Критик І. Дзюба «хоче» «здійснити свій давній намір» і піти працювати «за фахом на якомусь індустріальному підприємстві»... Для нас не має сумніву, що І. Дзюба — якщо він ще живе — уже працює десь «за фахом» на примусовій невільничій роботі, а критичну аналізу на «Інтернаціоналізм чи русифікація» «розгортає» для нього якийсь «кандидат наук» з КҐБівської «Академії Наук».

Покаянна «Заява» Івана Дзюби грішить не тільки своїм стилем — це не стиль Дзюби! —, але знаменна вона ще й тим, що появилася кругло вісім років після написання його праці «Інтернаціоналізм чи русифікація». Чи не є це незаперечним доказом того що московська окупаційна влада в Україні «покаяла» його, а не він покаявся, цебто, що всемогутня поліція московської імперії або примусила його підписати цю заяву в наслідок фізичних і психічних тортур, або що за нього підписав її якийсь комісар. Ми не знаємо, де тепер Дзюба.

Колись, за часів Леніна й Сталіна, Москва в меншій мірі користувалася засобами психічного нищення людей. Робили це в першу чергу з великими постатями в советському житті. Тоді практикувалося на велику скалю стинання голів, або, як дехто це називає — м'ясорубка. Сьогодні, маючи на увазі великий поступ у ділянці психіятрії й різних наркотиків, з одного боку, та великий зріст **публичної опінії**, якої Москва також боїться, з другого боку, методи доведення людини до розпучливого психічного заломання вважається в Москві кращим ліквідації непоправних «буржуазних націоналістів».

Я ужив свідомо термін «буржуазний націоналізм» (в нашому випадку буде «український буржуазний націоналізм»), бо дійсно, чим провинився Іван Дзюба? В чому полягає його вина, за яку він сидів довгі місяці в московській каґебівській мордовні, а пізніше був засуджений на п'ять років позбавлення волі? За написання наукової, об'єкивної праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?», в котрій доведено поза всякий сумнів, що в Україні всіма засобами практикується русифікація, а не інтернаціоналізм. у «своїй» «Заяві» він ніби так пише: «Тепер я виразно усвідомлюю, що протягом ряду років, хворобливо реагуючи на окремі недоліки або складні явища (значить «недоліки» й «складні явища» таки були. — Д. К.), односторонньо підходячи до них, я виявляв неправильне розуміння сучасного стану національних відносин у Союзі РСР, у чорних барвах бачив національне становище Радянської України, допускав публічні нападки на національну політику Комуністичної Партії. Все це зрештою вилилося в роботу «Інтернаціоналізм чи русифікація?»,

яку я написав у 1965 р.» І так далі. **Але в цілій просторій «Заяві» ані одним - єдиним словечком не кажеться, в чому якраз полягало його «глибоко помилкове розуміння ряду національних проблем, інтернаціональної природи нашого соціалістичного суспільства».** (Підкреслення моє — Д. К.).

«Вже перебуваючи під слідством, — читаємо далі в «Заяві», — я мав нагоду ознайомитися з матеріалами, які розкрили мені очі на те, якою мірою вищеназвана моя робота була використана в ідеологічній боротьбі проти нашої Радянської країни». Чи могла людина не тільки інтелектуального калібру Дзюби, але взагалі людина з крихіткою глузду написати таку трагі - комічну заяву, мовляв, «вже перебуваючи під слідством, я мав нагоду ознайомитися з матеріалами, які розкрили мені очі...» Це ж глум над звичайною інтеліґенцією навіть звичайного читача. Дзюбі треба було йти до тюрми, а не до якоїсь університетської бібліотеки, щоб «ознайомитися» з «науковими матеріалами» та з фактами життя, в якому він жив, спостерігав, вивчав його і творив!..

«Тому, — читаємо далі в «Заяві», ще перебуваючи під слідством, я розпочав роботу, яка уявляється мені розгорнутим аналізом «Інтерналіоналізму чи русифікації? В ній я хочу аргументовано розкрити неспроможність і хибність ряду основних положень тієї колишньої праці і водночас викласти свої теперішні (! - Д.К.) погляди з цих питань, з усією принциповістю (! — Д. К.) виступити проти ідеології буржуазного націоналізму». То ж **що саме** робитиме **тепер** Іван Дзюба?

Писатиме «критичний аналіз» своєї ж праці «Інтернаціоналізм чи русифікація»? Чи, може, з усією принциповістю виступатиме проти ідеології українського буржуазного націоналізму»? Виглядає, що каґебівський автор «Дзюбиної Заяви» не грішив великою інтеліґенцією, бо інакше він не міг би в тому самому абзаці ставити дві протилежні тези: писати «критичний аналіз «Інтернаціоналізму чи русифікації?» і в той самий час «з усією принциповістю виступати проти ідеології українського буржуазного націоналізму».

З «Заяви» виходить, **що прогріх Дзюби не був у проповідуванні «українського буржуазного націоналізму»,** але в тому, що він, мовляв, «виявляв неправильне розуміння сучасного стану національних відносин у Союзі РСР, у чорних барвах бачив національне становище Радянської України...» То ж при чому тут «український буржуазний націоналізм»?!

І таке трагічне твердження, яке звучить дослівно як прощальне слово над власною могилою: «Того «Івана Дзюби, який дозволяв робити із себе притчу во язицех і який марнував роки життя на політичних манівцях, нема і вже не буде.» Це також втиснена в уста своєї жертви мова ката, який певний, що його гидка робота «успішно» закінчена.

Але так воно не є. Може фізично уже не буде «того» Івана Дзюби, що написав «Інтернаціоналізм чи русифікація»?, але вічно житиме зерно правди, яке він посіяв на здоровому ґрунті, і вічно житиме той Іван Дзюба, який мав відвагу й дар Божий стати речником української правди для цілої нової ґенерації українців. Життя людини — це найбільша цінність. Але є речі, для яких і в ім'я яких навіть життя не є завеликою жертвою. Для нас, українців, це засвідчив безсмертний Тарас, тіло якого замордувала та ж московська тюрма народів, але дух якого живе й провадить нас до остаточної перемоги української правди у вільній, новій сім'ї.

II

Не має найменшого сумніву, що після краху «пролетарської революції» й «комуністичної ідеології», з метою перетворити, спершу російську імперію, а за тим і ціле людство, в комуністичне суспільство, Москва вирішила засобами **насильної русифікації** рятувати цілість і неподільність своєї імперії. Іван Дзюба впав жертвою цієї «нової національної політики» Москви. Чому якраз Дзюба? На цю тему можливо мати різні припущення, різні теорії, але найправдоподібнішим з них, на нашу думку, є те, що Дзюба не тільки став в обороні культури, а тим самим і мови, і взагалі цілої української нації; він також об'єктивно-науково обґрунтував русифікаційну політику Москви. Такої глибокої аналізи цієї політики Москви — і то з марксистсько - ленінської точки зору! — ніхто дотепер не написав. І тому його книжку перекладено чужими мовами, і стала вона сьогодні клясичним джерелом для дослідження **дійсної** національної політики Москви в усьому світі. За цей «гріх» мусів Дзюба заплатити таку велику ціну. Смерть була б легшою карою, ніж це самобичування й пониження своєї гідности.

Іван Дзюба належить до так званої плеяди шестидесятників в українській літературі, які, під час хвилевої, хоч і підступної «відлиги» в СССР за часів Хрущова дала яскравіший вияв своїм національним почуттям. Його праця «Інтернаціоналізм чи русифікація» була закінчена 1965 р. й, мабуть, була передана тодішньому першому секретареві комуністичної партії совєтської України П. Ю. Шелестові. Але працю над своєю книжкою Дзюба мусів зачати багато раніше. Доказом цього є хоч би багатющий джерельний матеріял, яким він послуговується для обґрунтовання своєї тези про русифікацію України.

І ніхто дотепер не мав добрих і достатніх джерельних документів, щоб спростувати тезу Дзюби, тезу, що в СССР, а особливо в Україні, «національна політика комуністичної партії» не йде по лінії русифікації цілого СССР, а не по лінії інтернаціоналізму, рівности й братерства всіх народів цієї імперії. Аж по восьмох роках Дзюбу спершу ув'язнено, а опісля «помилувано», під умовою, що він сам напише «критичний аналіз» своєї праці на основі матеріялів, які йому «підшукала» таємна поліція — КГБ (що вона, мабуть, почала робити ще тоді, коли Дзюба перебував під слідством, як пишеться в «Заяві».)

«Новою» національною політикою Москви стали тези XXIV з'їзду Комуністичної Партії Совєтського Союзу, доповіді з приводу 50-річчя СССР і особливо доповідь Брежнєва, про яку ми згадували вище. Тому Москві треба було не фізично зліквідувати автора «Інтернаціоналізму чи русифікації», щоб не зробити з нього тим самим нового героя - мученика, але заперечити або, принаймні, зневтралізувати його русифікаційну тезу, яка йшла в розріз із тезами цього з'їзду в ділянці національної політики большевицької Москви. І це мав би зробити самий Іван Дзюба.

Але чи дійсно І. Дзюба не мав рації якраз у світлі тез XXIV з'їзду КПСС?

Як відомо, у Москві, в Кремлівському Палаці З'їздів, 21-22 грудня 1972 р. відбулося спільне урочисте засідання Центрального Комітету КПСС, Верховної Ради СССР і Верховної Ради Російської Совєтської Федеральної Соціялістичної Республіки (РСФСР), присвячене 50-річчю утворення Союзу Совєтських Соціялістичних Республік (СССР). Тут виступав від т. зв. Української Радянської Соціялістичної Республіки вже не П. Ю. Шелест, але новий перший секретар ЦК Компартії

України тов. В. В. Щербицький. В той час Шелест був «уже піднесений» у своїй ранзі до ролі одного із заступників Косиґіна й відкликаний до Москви.

Основну доповідь про 50 - річчя СССР виголосив, як уже згадувано, генеральний секретар ЦК КПСС Л. І. Брежнєв. Як і треба було сподіватися ця довжелезна промова була майже виключно присвячена національному питанню в СССР, і стала вона дороговказом і догмою для цілого могутнього поліційного апарату СССР. Самі підзаголовки його промови вказують на її основний зміст: «Утворення СССР — тріумф ленінської національної політики», «Непорушна єдність і братерська дружба народів СССР, — велике завоювання соціалізму», «Радянський Союз — надійний оплот боротьби народів за мир, національну незалежність і соціалізм...»

Брежнєв твердив, що «національне питання» в СССР «розв'язане повністю, розв'язане остаточно й безповоротно». Як розв'язано це питання? Створенням «радянського народу» з його «єдиною за духом і своїм принциповим змістом радянською соціалістичною культурою».

«У кожній з радянських республік, в кожній області, в кожному нашому великому місті пліч-о-пліч живуть і працюють представники багатьох національностей. У країні зростає кількість мішаних шлюбів — вона обчислюється мільйонами», — говорив Брежнєв. Дружба й зближення народів з основною метою — осягнення «пролетарського інтернаціоналізму» — відбулися завдяки допомозі **російського народу.** Говорив Брежнєв. «Така допомога, готовність іти на величезні зусилля і, скажемо прямо, на жертви в ім'я подолання відсталості національних окраїн, їх прискореного розвитку була заповідана пролетаріятові Росії Леніним як великий інтернаціональний обов'язок. І **російський** робітничий клас, **російський** народ цей обов'язок з честю виконали. По суті, це був славний подвиг цілого класу, цілого народу, здійснений в ім'я інтернаціоналізму. І його, цей подвиг, ніколи не забудуть **усі народи нашої Батьківщини»** (всі підкреслення мої — Д. К.). Отож, брутальне завоювання України й інших народів колишньої московської царської імперії та насильне залучення їх у нову московську імперію під назвою «СССР» Брежнєв називає «братерською допомогою» **російського** народу... Виглядає, що в червоному царстві Москви поняття самопошани й людської гідности перестали існувати. Брехня повністю витиснула правду й безсоромно забрала її місце. Згідно з совєтською статистикою, в Російській імперії жило 45 процентів росіян і 55 процентів інших національностей. Тепер, на основі совєтського цензусу з 1970 р., там уже є 53 проценти росіян й тільки 47 процентів інших націй. Тривожний «приріст» москалів за 50 років!

Та не тільки це. «Як відзначив XXIV З'їзд КПС», — говорив далі Брежнєв, — у нас утвердилася, стала реальною дійсністю нова історична спільність людей — радянський народ». А якщо постала «нова історична спільність людей — радянський народ», то мусіла постати ще одна «історична подія»: «радянська мова» — як засіб комунікації. Брежнєв розв'язує це питання, під оплески присутніх комуністичних вельмож, дуже легко й логічно. Він постановляє: «Швидке зростання міжнаціональних зв'язків і співробітництва веде до підвищення значення **російської** мови, яка стала **мовою взаємного спілкування всіх націй і народностей Радянського Союзу**. І всіх нас, товариші, звичайно, радує, що **російська мова** (Підкреслення мої — Д. К.)

стала однією із загальновизнаних світових мов».

Покликаючися на Леніна, Іван Дзюба заперечує тезу Брежнева про національну політику СССР. Ця політика повинна базуватися на повній рівності всіх націй СССР, які мусять мати повне право на свою культуру, на свою мову, на свою суверенність. Пише Іван Дзюба в своїй праці, якою повинна бути національна політика чи національна справа в СССР: «ліквідація фактичної нерівности чи фактичного відставання менших націй у різних сферах матеріяльного й духового життя, поступка більшої нації меншим, недопущення будь-яких переваг однієї нації, однієї мови й культури над іншими в межах СССР; додержання суверенности республік і недопущення централізаторського ущемлення, під будь-якими «благовидними предлогами», цієї суверенности; максимальний національно - культурний розвиток усіх республік на ґрунті національних мов, культур, традицій; послідовна боротьба проти російського великодержавного шовінізму як головної небезпеки для комунізму й інтернаціоналізму; виховання комуністичної національної самосвідомости в усіх націй і на цьому ґрунті — справді інтернаціоналістське виховання в дусі братерства і взаємодопомоги».

Як бачимо з цієї цитати, Брежнєв і Дзюба стоять на цілком протилежних полюсах. Брежнєв стоїть на позиціях великоросійського шовінізму й імперіялізму, а Дзюба на позиціях національного комунізму. Іншими словами, Брежнєв тільки говорить про комунізм, про пролетарський інтернаціоналізм і братерство народів, але все це має відбуватися під «братерською опікою великоруського народу», при чому російська мова й культура, російські національні інтереси мають бути домінуючим чинником. Україна, Білорусь, Грузія й інші можуть ще залишитися, як географічні поняття, але духово і політично вони мусять бути беззастережно на послугах російських національних інтересів, включно з прийняттям російської мови як мови «взаємного спілкування націй». Дзюба проти такого «спілкування». Тому Дзюбу треба було морально вбити. Згадана «Заява» мала б виконати це макабричне завдання.

«Заява» Дзюби не появилася незаповіджено. Після доповіді Брежнєва треба було очікувати посиленого тиску на національне життя поодиноких націй СССР з метою їх повної русифікації. Після проголошення російської мови як мови «взаємного спілкування всіх націй і народностей Радянського Союзу», Брежнєв ствердив, що в СССР і далі існують «національні пересуди, перебільшений чи спотворений вияв національних почуттів», тому він декретував, що «дальше зближення націй і народностей нашої країни являє собою об'єктивний процес». А якщо так, якщо це «зближення націй» є «об'єктивним процесом», то, — уже загрожував Брежнєв, — «партія вважає недопустимими будь-які спроби стримувати процес зближення націй, під тим чи іншим приводом чинити йому перешкоди, штучно закріплювати національну відособленість, бо це суперечило б генеральному напрямові розвитку нашого суспільства, інтернаціоналістичним ідеалам та ідеології комуністів, інтересам комуністичного будівництва».

Після цієї «історичної» доповіді Брежнєва посилився терор проти кожного, без огляду на його ранґу і позицію, хто мав відвагу навіть тільки говорити по-українськи. Покотилася навіть голова вірного прислужника Москви і її ґавляйтера в Україні, Петра Ю. Шелеста, за відведення «непомірно багато місця... минулому Укра-

їни, її дожовтневої історії» в його книжці «Україна наша Радянська» (див. «Комуніст України», квітень 1973). Після Шелеста, живцем поховано Івана Дзюбу. Крім них, сотки української інтелігенції й тисячі робітників та селян опинилися в московських тюрмах в Україні, в самій Московії, в Сибірських тайгах або в домах божевільних (ген. Григоренко, Плющ та інші).

Так «святкує» Москва 50-річчя створення СССР. Але є всі дані думати й вірити, що це останній макабричний танець збожеволілої від свого російського шовіністичного месіянізму Москви. Духовий спротив поневолених нею народів остаточно переможе. Осаtаніла поліція московського деспотизму втопиться в крові своїх жертв.

III

В цій смертельній грі правди з брехнею й рабства з свободою мусить взяти активну участь і велика українська еміграція в цілому вільному світі. Бо, як написано в «Заяві» Івана Дзюби, «живемо в світі.., де немає невтральної території». А якщо «немає невтральної території» для московського наступу на русифікацію всього СССР, то не може бути «невтральної території» — в нашому протинаступі в обороні нашої нації, її свободи, її основного права бути **українською нацією** — самостійною й незалежною.

В цій чи не останній нашій боротьбі з Москвою за наше духове й фізичне існування як самостійної нації, мусить взяти якнайактивнішу участь, як сказано вище, і наша велика еміграція тим більше, що Москва поновно відкрила й посилила свій наступ на повну компромітацію української еміграції в очах української нації на рідних землях. Не маючи змоги нищити її фізично, вона намагається знищити її морально. В цьому наступі на компромітацію укарїнської еміграції, представляючи її як зрадників українського народу та шпіонів на користь чужих імперіялізмів, Москва сягнула аж до початків модерного українського національно - політичного відродження.

В статті якогось Віталія Чередниченка «За кулісами так званого С В У» («Всесвіт», ч. 10, 1973 р.) читаємо, що «Союз Визволення України», на основі опублікованих документів у Філядельфії, ЗСА, п. н. «Події в Україні 1914-1922 рр., їхнє значення й історичне підґрунтя» (німецькою мовою) відіграв ганебну ролю «в мобілізації сил української націоналістичної контрреволюції проти трудящих мас України». «Опубліковано багато документів, які досі перебували за багатьма замками й печатями», але тепер, з опублікованих документів «розкрилася більш-менш повна картина зрадництва й запроданства буржуазно - націоналістичних лідерів, уся глибина їх морально - політичного падіння та розкладу». Далі в цій довгій, переповненій брехнею й перекручуванням фактів статті, В. Чередниченко намагається доказати, як то М. Меленевський, А. Скоропис - Йолтуховський, Д. Донцов, А. Жук, В. Дорошенко, М. Троцький та інші, пішли «на службу до імперіялістів Австро - Угорщини та Німеччини».

Свою статтю закінчує Віталій Чередниченко так: «Про все це ми згадуємо сьогодні тому, що після першої світової війни підлі прийоми й методи роботи «Союзу визволення України» були взяті на озброєння українськими буржуазно- націоналістичними партіями та організаціями в контрреволюційній боротьбі під час Великої Жовтневої соціалістичної революції, громадянської війни та іноземної інтервенції. Всім відомо також, яку мерзенну роль відіграли українські на-

ціоналісти в період Великої Вітчизняної війни.

Які б різні не були історичні умови, за яких український буржуазний націоналізм провадив антинародні підривні акції, він, за влучним висловом видатного діяча Комуністичної партії і Радянської держави Д. З. Мануїльського, завжди орієнтувався на сили інших імперіялістичних держав, завжди обслуговував інтереси чужоземних панівних класів, а його носії завжди працювали як наймити на чужого пана. Вони йшли і тепер ідуть ганебним шляхом зради і запроданства».

Стаття Чередниченка «цікава» не тільки тим, що він усіх українських патріотів - самостійників називає зрадниками України й запроданцями «чужих імперіялістів», не тільки тим, що вона сягає в початки модерних визвольних змагань української нації, але особливо тим, що для нього **служіння царській Москві в 1915 р. було ділом патріотичним** і гідним порядного українця. Чей же кожному відомо, що 1915 року війна провадилася між **імперіялістичною Росією** й імперіялістичною Австро - Угорщиною та Німеччиною. Чому ж тоді національним обов'язком українців було стояти по стороні російських імперіялістів - держиморд, як їх назвав Ленін? Чи така постава українців була б на користь т. зв. «пролетарського інтернаціоналізму»?

Ленін не вірив у т. зв. пролетарський інтернаціоналізм. От Л. М. Глазов у статті «Життєдайна сила ідей пролетарського інтернаціоналізму» (До 60-річчя виходу в світ праці В. І. Леніна «Критичні замітки з національного питання» — див. «Комуніст України», грудень 1973) цитує таке твердження Леніна в листі до С. Г. Шаумяна: «Відокремлення зовсім не наш плян. Відокремлення ми зовсім не проповідуємо. Загалом, ми проти відокремлення. Але ми стоїмо **за право** на відокремлення, з огляду на чорносотенний великоруський націоналізм, який так споганив справу національного співжиття, що іноді **більше** зв'язку **вийде після** вільного відокремлення!!» (Твори, т. 19, стор. 442. Підкреслення в цитаті Л. М. Глазова — Д. К.). І після цієї цитати, Л. М. Глазов додає від себе: «Значення цієї важливої настанови В. І. Леніна для інтернаціонального згуртування трудящих **навколо російського робітничого класу** (підкреслення моє — Д. К.), добровільного об'єднання визволених Жовтневою революцією націй і народностей нашої країни в єдину союзну державу справді неможливо переоцінити». Отож Ленін був проти відокремлення української й інших націй від Росії; він був тільки проти «чорносотенного великоруського націоналізму», але він був за «об'єднанням» чи за «згуртуванням трудящих» інших націй «навколо російського робітничого класу». «Право на відокремлення, це тільки пропагандивна фраза для задурманення наївних. А тому, що тепер, на основі офіційної політики Москви, там існує вже тільки «російський робітничий клас», то «добровільне об'єднання визволених Жовтневою революцією націй і народностей навколо російського робітничого класу» є невмолимим законом «Радянського Союзу», цього «нового типу політичної організації суспільства».

Якщо це не є повна безоглядна русифікація всіх націй і народів т. зв. СССР, то що це є? За дефініцією Леніна, інтернаціональне означає російське, а національне українське означає «зрадливий буржуазний націоналізм».

Тому Москва вирішила всіма засобами, терором, де це можливо, брехнею, перекручуванням фактів, де тільки така зброя можлива, змести з лиця землі все, що не є **національно - росій-**

ське, бо тільки «російський робітничий клас» носить у собі «творче зерно» інтернаціоналізму...

Тому, як згадувано, крім своєї народовбивчої, геноцидної політики в т. зв. СССР, Москва вирішила знищити або щонайменше зневтралізувати дії української еміграції. Останні місяці дуже багаті на пляновий, тотальний наступ Москви на знищення української еміграції. Про це є багато згадок у нашій пресі, але чомусь наша преса задовольняється тільки короткими реферуваннями цих нападів, без того, щоб присвятити більше уваги аналізі цих нападів.

Памфлетові Юрія Смолича «Що є що» («Літературна Україна» 19 жовтня 1973) з дуже несмачними нападами на Другий СКВУ, на мету цього світового з'їзду українців і на цілу серію наших діячів присвячено нами тут дуже мало місця й уваги. Але промовляє сам факт, що якраз Юрія Смолича заставили писати цей памфлет і дали йому до розпорядження дуже багато джерельного матеріялу. Значить, **Москва слідкує за нашими діями, аналізує їх і робить усе можливе, щоб якщо не спаралізувати їх, то, принаймні, представити їх українському читачеві в СССР у цілком фальшивому світлі,** у кривому дзеркалі. Іван Дзюба в тюрмі, або на «праці по Фаху» в якійсь фабриці напевно не дістане цих матеріялів.

Майже цілковитою мовчанкою обійшла наша еміграційна преса огидну й повну брехні та наклепів статтю Леся Топольчука «Свастика на сутанах» «Літературна Україна», 7 - го грудня, 1973). У цій статті напад пішов на наші Церкви і на ієрархів. Це, властиво, огляд на книжку «кандидата історичних наук» Клима Дмитрука під тим же наголовком, яка вийшла 1973 р. у Видавництві політичної літератури України. Книжка К. Дмитрука, — пише Л. Топольчук, — «написана на підставі незаперечних фактів і документів і на підставі цих «незаперечних фактів і документів» Дмитрук обкидає багном брехні митрополита Шептицького, кардинала Й. Сліпого, покійного вже митрополита Полікарпа, митрополита Мстислава та інших православних і католицьких ієрархів, закидаючи їм співпрацю з нацистами. Мова вулична, негідна не тільки «кандидата історичних наук», але навіть і звичайного бандита - запроданця.

Навіть нібито фаховий журнал — «Радянське Право» (листопад 1973) - займається брехнями й наклепами. Ще один «кандидат історичних наук» Ю. Римаренко написав довгу статтю п. н. «Убозство й історична приреченість українського буржуазного націоналізму» — знову, «на підставі незаперечних фактів і документів», він хоче переконати українського читача в Україні, що «українські буржуазні націоналісти» пішли на «спілкування» з «маоїстами». «Ці поплічники світової реакції», — пише Римаренко, смакують якісь політичні користі» для «української справи» і надіються на те, що Китай, зрадивши марксистсько - ленінські принципи, «допоможе українським буржуазним націоналістам повернути втрачені позиції на Україні, сприяти її відриву від Союзу СССР».

Очевидно, що з «кандидатами історичних наук», які будують свої праці на підставі «фактів і документів», постачених їм російською пропагандою й кагебістами в опакуванні «пролетарського інтернаціоналізму», дискутувати неможливо. Бо неможливо знайти компромісу між правдою й брехнею.

З РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ

Владика Митрополит Мстислав

З ДОПОВІДІ НА СОБОРІ УАПЦ В ПАРИЖІ

Історична минувшина українського народу повна тяжких іспитів. Проте, — найтяжчі випали на долю Української Православної Церкви, якій Боже Провидіння призначило в українському національному організмі виключне місце й ролю. Були в історії нашого народу періоди, коли нас, як націю, репрезентувала назовні тільки наша Церква. Коли ж іде про її функції у внутрішньому житті, то УПЦерква, від часів постання і майже до кінця XVIII стол., була тим животворчим джерелом, що постійно не тільки живило ввесь організм, але й давало йому, навіть у найбільш трагічних часах, силу і змогу бути творчим, до того ж, у всіх галузях нашого національного буття, як то наука, освіта духовна й загальна, письменство, мистецтво, будівництво церковне й світське, коротше кажучи — все, що давав геній нації з своєї душі, серця й розуму, було тісно пов'язано з мурами нашої Церкви, мурами, що боронили у віках нашу найпевнішу твердиню. Добре це розуміли вороги нашого народу та робили все від них залежне щоб знерухомити Церкву й припинить її творчу і все оживлюючу дію. Процес знерухомлення почався при кінці XVII ст., посилився в XVIII-му, щоб нарешті довести її в XX ст. до невідомости і бездії. Те, що існувало в Україні і звалося церквою, вже при кінці XVIII ст. та в XIX і XX-му було по суті однією з установ російського державного апарату, завданням якого було викреслити з пам'яти українського народу його національно - релігійну свідомість, а сам народ обезличити і збезчестити та втопити в московському бездонному морі.

Проте, тяжкі проби в житті людини й спільноти не тривають вічно й без перерви. Це саме відноситься і до тяжких періодів Церкви Христової, а в тому й Української Православної. Боже Провидіння, що немічне лікує, а недостаюче поповнює, визначує роки, а часом тільки місяці й дні, щоб дати страдникові нагоду не тільки передихнути, але голосно й прилюдно знову голосити своє одвічне «Вірую» й цим збудити приспаних до дальшого труду, до дальшої праці над довершенням недовершеного.

Таким роком у житті нашої нації та її Церкви був рік 1917-ий і кілька років по ньому. Відродження нації стало водночас і відродженням нашої Церкви. Характерно, що коли провідники Української Визвольної Революції ще не знали, в які зовнішні форми прибрати прагнення нації до незалежного державного буття, народ сам, разом з низовим духовенством, виявив, якою мусить бути його Церква, а саме — вповні незалежна й вільна, насамперед у своєму внутрішньому житті й управлінні. Всенароднє волевиявлення цього категоричного постуляту відбулося на Всеукраїнському Церковному Соборі 1921 року, — на жаль, уже тоді, коли Україна була окупована червоною й безбожницькою Москвою. Але вже сам цей факт найяскравіше свідчить, якою сильною була воля українського народу відродити Церкву своїх прадідів і дідів та поставити її на сторожі своєї збірної душі і загальнонаціональних скарбів.

Одначе, ще й досі дехто має відва-

гу дошукуватись у діях Собору 1921 р. недоліків, забуваючи, в яких саме умовах той Собор відбувався, як і те, що тодішнє життя знаходилось уже всеціло під контролею комуністичної диктатури, явно ворожої до України, а до Церкви зокрема. Так само не вільно забути гідного подиву альянсу, що заіснував тоді у відношенні до українського визвольного церковного руху між безбожницькою комуністичною диктатурою й верхами Російської Православної Церкви. Одне і друге було до неї непримиримо ворожі і, посуті, одне з другим співдіяло, хоч і наступало на УАПЦеркву з двох окремих фронтів. Єднало їх у дії однакове розуміння російських політичних концепцій, зокрема у відношенні до України, а різними були лише методи у наступі.

Кинуті большевиками у народню гущу соціяльні гасла спинили наш похід до суверенної української державности. Але, хоч якими принадними були ті гасла, вони не спинили відновлення ні від кого незалежної Церкви. Щобільше, — Собор 1921 р. не тільки закінчив процес відродження нашої Церкви, але й дав їй силу літами перемагати найтяжчі життєві перешкоди, і то аж до початків 30-их років. Щойно все зростаючі знущання над Церквою й відданими їй людьми довели до насильної ліквідації владою зовнішніх форм існування УАПЦеркви. Одначе, благовістя Собору 1921 р. глибоко запало в народню душу й ту душу постійно непокоїло. Виявили це події 1941-1943 років, коли московського окупанта замінив німецький, однаково ворожий до України та її національної Церкви. Все ж таки, в системі гітлерівської окупації були щілини, з яких із стихійною силою почалось чергове відродження УАПЦеркви та виявлення цього в зовнішніх формах її організації, як на ієрархічних верхах, так і в церковних низах. Як бачимо, Собор 1921 р. став не тільки оживляючим, але й життєдайним джерелом, що дало змогу видобути з небуття ідею Українського Православія і поставити її як реальну дійсність.

Зрештою, невмиручою вже істиною стало: не було б Собору 1921 р. — знидів би рух за відродження УАПЦеркви в Канаді й ЗСА; не було б Собору 1921 р. — не заіснував би в рр. 1922-1939 український церковно - визвольний рух під Польщею — на Волині й Поліссі. До цього треба ще додати: не відбулося б стихійне відродження УАПЦеркви в роках 1941-1943, не дійшло б на сьогодні до того, що Українське Православіє стало вже міжнародньою проблемою, себто, силою, з якою змушені рахуватися й центри Вселенського Православія. Нарешті, не було б Собору 1921 р. — не було б і нас на цьому Освяченому Соборі, що зібрався в 52 роковини Київського Всеукраїнського Собору, а до того, не тільки для обрахунку пройденого шляху, але й для прийняття рішень, що будуть сягати у майбутні віки, рішень, що дали б наступним поколінням озброєння для збагачення Українського Православія та його творчої дії в організмі цілої нації.

Який же стан Українського Православія на сьогодні? Отож, УАПЦерква у зовнішніх виявах і формах сьогодні знову в Україні не існує. На її місце знову поставлено Російську Православну Церкву й доручено їй ті самі функції, що їх вона виконувала ще за часів російського самодержавія. Це передусім — нищення української душі й викорчовування з пам'яти українського народу його національно - релігійної свідомости, що зчерги має довести до ліквідації нас як нації. До цих завдань російська православна церква озброєна сьогодні далеко краще, ніж це було за царських часів.

Будучи частиною державного апарату, вповні підпорядкованою диспозиціям того апарату, російська православна церква користає тепер ще й з досвіду та засобів поліційного апарату, що їх придбала комуністична диктатура на протязі піввіку свого існування. Яку велику ролю визначив уряд СССР російській православній церкві в Україні, свідчить статистика самої Московської патріярхії, яка виявляє, що, в порівнянні з територією й населенням самої Московщини та загарбаних нею інших земель, число діючих сьогодні в Україні церков та єпископів і священиків є значно більшим, ніж деінде. Випливає це не з прихильности до дійсно побожного українського нарду, а з утилітарної доцільности — мати в Україні більше точок контролю й вихідних пунктів для виконання тих завдань, що про них було згадано вище.

Якими ж успіхами може похвалитися російська православна церква у виконанні своїх нікчемних завдань в Україні? Отож: побожна маса віруючих в Україні вважає російську православну церкву не за Божу установу, а за експозитуру безбожницького уряду, беззастережно йому підпорядковану. Люди попросту користають із церкви, до якої двері ще не зачинені. Їх збирає сама відправа і, особливо, хор. Зовнішні форми богослуження люди заповнюють інтимною молитвою. Проповідництво у діючих в Україні церквах нічого людині не дає і не викликує у неї піднесення та вищих духовних почувань. Саме проповідництво далеке від оточуючої людину дійсності та базоване в основному на прикладах з патриотики, зокрема ж на таких, що пропонують людині не противитися злу. Нарешті, російська мова відправи й проповідництва відштовхує від тих церков молодше українське покоління, національна свідомість якого починає все більше зростати. Українською мовою проповідують в ще діючих церквах у Галичині, значно менше на Буковині, Волині й Поліссі, і цілком вилучено українську мову з відправ і проповідництва в центральних областях України.

Не зважаючи на зростаючий тиск за ліквідацію різного роду проявів релігійности, релігійність українського народу постійно зростає та шукає виходу назовні. На жаль, ліквідація большевиками УАПЦеркви та наявність в Україні тільки офіційної російської православної церкви й толерованої владою групи баптистів, пхає людей до різних сектанських розгалужень, навіть таких, як «Свідки Єгови». Не зважаючи на те, що всі розгалуження являються носіями російської культури та користаються виключно з російської мови, комуністична влада переслідує їх і їхніх визнавців. За найбільш переслідувану групу треба вважати євангільських християн, може тому, що до цієї групи належать переважно свідомі українці, які не нехтують українською мовою, а навпаки — користають з неї у своєму поточному й релігійному житті. Зчерги дуже суворим карам підпадають «Свідки Єгови», яких уряд і партія вважає за аґентів американського капіталізму. Переслідують також і тих баптистів, т. зв. «ініціятивників», що не визнають за духовний провід тих, що їх визнає совєтська влада. Помимо цього всього, число людей віруючих в Україні росте безупинно та захоплює навіть тих, що їх пробували виховати на свій лад у комсомолі. Цього факту не в силі сховати навіть совєтська преса

На марґінесі сказаного вище стає питання: а як же з визнавцями ідеї Українського Православія? — чи вони є ще в Україні? На це питання відповідаю рішучим так, і на це існують підстави. Значне число таких людей

творять ті, що пережили відродження УАПЦеркви в рр. 1941-1943 та брали в ньому безпосередню участь, а до них доходять їхні діти й онуки. Значне число цих людей серед мешканців західніх областей України, що мають кращий зв'язок з Заходом та користають з радіовисилень, особливо «Голосу Америки», що висилають в етер регулярно й докладно відомості про життя православних українців не тільки в ЗСА, але й у усьому світі. Збільшує їхнє число національно свідома студіююча молодь, що в умовах советської дійсности не може знайти відповіді на життєві питання взагалі, а на національні зокрема. Наростає число розуміючих ідею Українського Православія та її вагу в житті нації. Рекрутуються ці неофіти з-посеред молодшого покоління високоосвічених людей, зокрема тих, що віддали себе студіям української минувшини та зуміли відсіяти від неї все, що було зфальшоване. Пізнаючи незфальшовану історію України, вони зустрілися з Церквою, що віками формувала українську духовість та дбала постійно про збагачення скарбниці духових і культурних вартостей України. Очевидно, ці студії довели до усвідомлення факту існування Українського Православія, цілком відмінного від Московського, — Українського Православія, як прогресивної ідеї, що її зродила минувшина й утвердили віки.

Нарешті, факт існування УПЦеркви в країнах вільного світу, існування, тісно пов'язаного з Українською Визвольною Революцією, існування, основною прикметою якого є постійна творча дія й такий же творчий ріст у внутрішніх і зовнішніх виявах, — цей факт є безсумнівним доказом, що ідея Українського Православія невмируща.

***

А тепер перейдемо до стану Українського Православія поза межами України, у вільному світі. Безсумнівним є одне: ідею Українського Православія визнають іісповідують всі національносвідомі православні українці, без різниці — чи родились вони в Україні, чи поза нею, чи повернули вони до УПЦеркви 50-60 років тому, чи щойно вирвавшись із советського «раю».

Та, як знаємо, вагомість кожної ідеї вимірюється ще й зовнішніми фактами її втілення, в даному випадку організаційним станом УПЦеркви поза Батьківщиною.

Як я вже згадав, — постання УПЦеркви у вільному світі тісно пов'язане з рухом за її відродження в Україні, що його викликала Українська Визвольна Революція. Першою, що відчула животворчу силу цього руху, була Канада, а згодом і ЗСА. В одній і другій країні вірні її рекрутувалися переважно з колишніх греко - католиків Галичини, Лемківщини й Закарпаття. До них прилучились православні буковинці, значне число яких осіло в Канаді.

Деклярація українського уряду в 1918 р. про те, що УПЦерква повинна бути автокефальною, себто, незалежною у своєму житті й управлінні, та закон Уряду Української Народної Республіки з 1 січня 1919 року про автокефалію УПЦеркви, і, особливо, постанови Київського Собору з 1921 року. показали, якими мають бути й зовнішні форми існування нашої Церкви у вільному світі. Приїзд же в 1924 р. до Америки Архиєпископа Іоана Теодоровича дав уже й безпосередній духовний зв'язок з УАПЦ в Україні та спричинився до заіснуванння українського православного руху і в деяких країнах Південної Америки, зокрема в Бразилії. Наявність на терені північноамериканського континенту українського православного Ієрарха дала поштовх до вдосконалення організацій-

ної структури Церкви та зросту числа її вірних. Проте, і в ті часи не дійшло до тіснішого організаційного оформлення нашої Церкви на терені Північної Америки. Єдиною наша Церква існувала лише в ідеї, а на-ділі існувало два окремі церковні організми, цілком незалежні у своєму внутрішньому управлінні, — один у Канаді, другий в ЗСА. Зовнішньою ознакою їхнього духовного зв'язку була лише особа І. Теодоровича, з тією різницею, що в ЗСА він ієрархічно очолював Церкву, а в Канаді виконував лише функції її духовного опікуна. Все ж таки, і такий зв'язок був корисним і спричинився до постійного зросту числа вірних та збагачення церковного життя. Такий процес відбувався в Канаді більш успішно, ніж у ЗСА. Причини, що сповільняли такий процес у ЗСА та доводили часом до конфліктних ситуацій з Канадою, випливали з самого процесу формування УПЦеркви в тих країнах.

Коли в Канаді майже всі парафії й церковні громади — це продукт виключно волі окремої людини (до речі, в Канаді майже не було випадків переходу до УПЦеркви цілої греко-католицької парафії, разом із своїм майном), то в ЗСА за основну базу для постання УПЦеркви став перехід до неї окремих греко - католицьких парафій, разом із майном, а часом і з своїм настоятелем. Крім того, оскільки в Канаді парафія починала своє життя від початків і влаштовувала його по змозі за православними традиціями, остільки в ЗСА кожна парафія була змушена пережити ще наслідки свого попереднього зв'язку з Греко - Католицькою Церквою. Ці наслідки виявлялись, між іншим, у докучливих і дуже коштовних судових процесах. Предметом цих процесів були не тільки маєткові справи, але часом і нова назва парафії, через що ще досі кілька парафій мають у своїй офіційній номенклятурі такі квітки у назві, як «українська греко - католицька православна парафія».

Становище УПЦ на чужині дуже поліпшилося після 1950 року, коли заіснував потяг до об'єднання окремих українських православних церковних організмів у більші комплекси. Спричинилися до цього в значній мірі церковні події в рр. 1941-1943 в Україні та пізніші наслідки цих подій. Короткий і трагічний кінець існування УАПЦ в Україні в згаданому вище періоді, довів до того, що всі 12 єпископів УАПЦ і два єпископи Автокефальної Православної Церкви в Польщі опинились поза межами Батьківщини.

До позитивів цього нового стану УПЦ на чужині треба в першу чергу зарахувати те, що священичі й єпископські кадри УАПЦеркви поповнили велику в них недостачу, особливо в Північній Америці. Крім того, єпископські кадри УАПЦ дали змогу завершити ієрархічне очолення нашої Церкви в Канаді, ЗСА й Південній Америці та дати ієрархічне очолення новим церковним організмам в Европі та Австралії, де зорганізоване українське церковне православне життя заіснувало вже після ІІ-ої Світової Війни.

Черговим позитивом треба вважати те, що наявність у вільному світі єпископів і значної кількости священиків УАПЦ посилила прагнення до об'єднання, зокрема в ЗСА. Це прагнення дало й реальні наслідки. Собори двох українських православних розгалужень у ЗСА, що відбулися 1948-1950 роках, довели до відбуття в 1950 році т. зв. Собору Поєднання. На жаль, до повного поєднання і тоді не дійшло. Об'єдналися всі парафії юрисдикції Владики І. Теодоровича та більша частина парафій, що перебувала в юрисдикції Вселенської Патріярхії. Менші з тих парафій залишилися на боці.

Очолював тоді ті парафії бл. п. Владика Богдан Шпилька.

Дальшим значним позитивом були зустрічі й наради єпископів і відпоручників церковних управлінь трьох митрополій — УАПЦ, УГПЦ Канади й УПЦ ЗСА. Ці конференції ствердили ідеологічну єдність та зміцнили молитовний зв'язок, що виявлявся в спільних відправах єпископів і духовенства згаданих трьох митрополій. Крім того, наладнані контакти доводили до позитивного полагоджування й поточних потреб, як, для прикладу, поворот у юрисдикцію УПЦ в ЗСА парафій країн Південної Америки, а згодом і до встановлення на тому терені окремої єпархії, з постійним єпископом. У зв'язку з цим, майже всі кошти утримання єпархіяльного апарату в Південній Америці взяла на себе УПЦ ЗСА.

Проте, на мою думку, за найбільший позитив треба вважати те, що частина єпископських, священичих і інтелектуальних кадрів УПАЦ спричинилася до зміцнення започаткованого в Канаді Колеґією Св. Андрія виховання нових священичих кадрів, недостачу яких всі докучливо відчуваємо ще й по сьогодні. Не тільки в аналах тієї Колеґії, але й в історії всього Українського Православія в діяспорі, залишаться постаті таких велетнів духа та висококваліфікованих учених і досвідчених педагогів як покійні вже Митрополит Іларіон Огієнко, проф. Д. Дорошенко, проф. І. Власовський та проф. о. Ф. Кульчинський, праця яких у Колеґії дала цій установі всі прикмети вищої духовної школи.

Серед численних недоліків в УПЦ на чужині, треба особливо відмітити асиміляційний процес, який являється реальною й великою загрозою дальшого нашого існування поза Україною, як окремої національної групи. Ця загроза висить і над нашою Церквою. Спинити цей процес могло б звільнення України з-під московської окупації, відродження в ній УАПЦеркви та свобідна виміна людьми й духовими цінностями. До нашого розпорядження залишилися, на жаль, лише засоби, що можуть той процес сповільнити. Очевидно, ці засоби треба помножувати й удосконалювати, в першу чергу, відповідно підготованими кадрами духовенства, педагогів і виховників. Крім того, було б великою необачністю легковажити мову того оточення, в якому опинилися вірні нашої Церкви в діяспорі, зокрема тому, що та мова є мовою офіційної школи. Тому, чи хтось хоче цього, чи ні, користати з місцевої державної мови прийдеться все більше й більше, найперше для того, щоб і засобами тієї мови вдержати психологічний зв'язок молодших поколінь з українською нацією взагалі, а з УПЦерквою зокрема. На це потрібні колосальні зусилля. Легше буде здобутись на них, коли глибше усвідомимо, що таке зусилля конечне й невідкличне, а в службі Богові й Україні ще й вельмипочесне.

Як знаємо, поза трьома Церквами - Митрополіями, що перебувають у молитовному єднанні, існують у вільному світі на сьогодні фактично ще тільки два українські православні відгалуження. В обох випадках, осідок керуючих ними установ знаходиться в ЗСА. Останній факт дає декому підставу обтяжувати УПЦ ЗСА виною за те, шо ще досі не дійшло до об'єднання всіх православних українців у діяспорі в одній Церкві. Дехто всю вину спихає виключно на мене.

Отож, з повною відповідальністю за сказане, стверджую, що УПЦерква ЗСА для справи церковного об'єднання всіх православних українців, зробила все, що було в її спроможностях, до того ж, не тільки словом, але й ділом та вкладом значних коштів.

Не забуваймо, що сама УПЦ ЗСА — це продукт об'єднання абсолютної більшости православних людей і парафій у ЗСА. Хто довів до цього — всі знаємо; а ті, що дійшли до об'єднання, ще й цінять своє об'єднання. Пам'ятаймо й те, що дослівно все, на що спромоглася УПЦ ЗСА, було довершене в першу чергу для того, щоб показати силу й наслідки об'деннання і саме цим заохотити всіх православних українців до ще більшого й міцнішого об'єднання й творчої праці. Одного не могла перемогти наша Церква в ЗСА, — це собіугодництва кількох єпископів та їхнього нечисельного оточення. На сьогодні вже тільки двоє боронять своє відокремлення та живуть за засадою: на моє життя вистачить, а іншим до мене зась.

Коли ж мовити про мене й мою участь, на протязі 31 років мого єпископського служіння у всіх заходах, скерованих на церковне об'єднання православних українців, то не можу сам судити, чи моя участь у цьому святому ділі була достатньою. Одначе, вважав би за нерозважну скромність промовчати мою активну участь у таких актах і подіях, як приєднання до УАПЦ в 1942 р. харківського Митрополита Теофіла Булдовського; в почаївському акті поєднання в 1942 р. в одну УАПЦ т. зв. Автономної Православної Церкви в Україні, що її очолював бл. п. Митрополит Олексій Громадський і УАПЦеркви, яку очолював бл. п. Митрополит Полікарп Сікорський; участь у Соборі Єпископів в 1943 р. у Варшаві, на якому приходилось боронити таку істину, як та, що УАПЦ може й мусить існувати й поза Україною; зчерги — участь і ролю в скликанні першого Собору Єпископів у 1946 р. в Німеччині, на який, між іншим, прибули не всі наші єпископи; участь і допомогу Вл. Митрополитові Полікарпові в скликанні чергового Собору Єпископів УАПЦ в 1947 році в Мюнхені, участь в якому взяли вже всі наші єпископи та мою ролю у скликанні першої конференції Єпископату й представників церковних управлінь трьох наших митрополій, що відбулася в Канаді. Не буду перелічувати всього того, що постало з моєї ініціятиви в ЗСА й у значній мірі було здійснене моїм трудом у Бавнд Бруку, а все виключно для того, щоб збагатити Українське Православіє непроминаючим і притягальним змістом, змістом, який би заохочував і інших до спільного діяння.

Боже Провидіння зробило, що відроджена в рр. 1941-1943 УАПЦ, в наслідок воєнних подій, заіснувала в країнах Західньої Европи. З'явилася вона там як опікунка великої громади українських людей, що покинули Батьківщину в пошуках волі для душі й безпеки для тіла. Про благотворчі наслідки появи УАПЦ у вільному світі та збагачення нею вже існуючих у тому світі українських православних церков було сказано вище.

Але за велику заслугу УАПЦ треба вважати те, що вона зберегла в своїх мурах дітей української нації в тих країнах, де УПЦерква ніколи не існувала, зокрема, в таких далеких, як Австралія й Нова Зеляндія. Мені здається, що саме в таких країнах УАПЦ дала доказ свого тісного пов'язання з нацією. Зчерги – це був іспит людей українського роду, що по довгих роках неволі й духовних злигоднів опинились на вольній волі. Цей тяжкий іспит наші люди склали, виявивши свою відданість і вірність Церкві своїх дідів і прадідів.

Та, зорганізувавши церковне життя там, де воно не існувало, і збагативши вже існуючі в вільному світі українські православні церковні організми, зокрема великою частиною свого духовенства й значною кількістю інтелек-

туальних сил, УАПЦерква обезсилила саму себе, особливо ж на ієрархічних верхах. Недостачу священичих кадрів УАПЦ відчуває сьогодні далеко гостріше, ніж інші осередки Українського Православія в діяспорі. Крім того, дуже обмежений терен діяння й невелике число вірних на ньому не дають проводові УАПЦ потрібних засобів на нормальну працю та паралізують його діяльність на деяких дуже важних відтинках церковного життя. Цей дуже прикрий факт, дуже небезпечний для всього Українського Православія, вимагає негайної, всебічної й постійної допомоги УАПЦеркві з боку заможніших наших церков.

На сьогодні УАПЦерква дає духовну опіку нашим людям лише в країнах Західньої Европи та в Австралії й Н. Зеляндії. З цим тереном пов'язана і її організаційна мережа. Осідок керуючих УАПЦ установ і далі в Европі, тереново найближчій до України. Додатнім у цьому є символічний момент, натомісць — перебування керівних органів УАПЦ в Европі має й неґативні елементи. Це, передусім, велика недостача молодших людських кадрів, належно підготованних і здібних до всебічної обслуги Церкви та репрезентації її назовні. Проте, провід УАПЦ свідомий свого вельмитяжкого й почесного обов'язку — переховати ідею незалежности УАПЦ і цим спричинитися до відновлення її в майбутній вільній і від нікого незалежній Україні. Провід УАПЦ знає, що виконати такий тяжкий обов'язок він зможе лише в співдії з іншими українськими православними церковними центрами в світі. Саме тому, проводові УАПЦ є найближчою й найдорожчою справа об'єднання всіх православних українців поза Батьківщиною під одним духовним проводом. На це він дав багато доказів, одним з яких являється спільний Собор Єпископів з УПЦерквою в ЗСА як перший етап до постання Собору всіх українських православних єпископів, що опинилися поза межами України. Саме для здійснення життєвої конечности — протоптання стежок до ще більшого об'єднання православних українців у діяспорі, Собор УАПЦеркви, що відбувся в 1972 році в Лондоні, скликав і цей Надзвичайний Собор, на цей раз у другому центрі міжнародніх зносин, у Парижі.

***

Нарешті, переходжу до третьої й останньої частини моєї доповіді. Отож, — проблему зовнішніх зв'язків нашої Церкви дехто вважає за один із дуже важних моментів у ділі створення в вільному світі одного авторитетного й сильного центру Українського Православія, що об'єднував би по змозі всіх православних українців у діяспорі. Згадувалося також, що ця проблема була причиною, яка довела в 1950 р. до поєднання не всіх українських православних парафій у ЗСА, а тільки більшости. Ця проблема й сьогодні актуальна в ЗСА і, що знаменне, серед молодшоо, вже в ЗСА роджeного покоління нашої Церкви. Причиною цьому служить те, що не всі, а особливо російські церкви (а є їх у ЗСА аж три), дозволяють своєму духовенству співслужити з нашим, цим самим ображуючи національно - релігійні почування нашої молоді, яка, разом з молоддю інших православних церков у ЗСА, належить до т. зв. «Сайола», себто — асоціяції православної молоді ЗСА, яку об'єднує ідея Панортодоксії.

Пригадаймо собі, яку вагу надавали зовнішнім зв'язкам Церкви наші попередники, хоч би в XX столітті. Отож, потребу зовнішніх контактів з центрами Вселенського Православія відчув уже уряд УНРеспубліки, який, висилаючи при кінці 1919 р. свого амбасадора до Туреччини проф. О. Ло-

тоцького, водночас призначив його надзвичайним послом до Престолу Вселенської Патріярхії в Царгороді. Потребу зовнішніх зв'язків дуже гостро відчули творці й учасники Собору 1921 р. Коли дійшло до трагічної ситуації в питанні ієрархічного очолення Церкви, тоді старалися знайти контакт з Православним Патріярхом Католікосом Грузії. Про відродження УАПЦеркви Собор 1921 року постановив повідомити Вселенську Патріярхію. Шукав зв'язків з тією ж патріярхією міністер ісповідань УНР в рр. 1920 - 21, проф. І. Огієнко, пізніший Митрополит Іларіон. Нав'язав взаємини з Вселенською Патріярхією у 1922 році провід Православної Церкви в Польщі, що його очолював тоді великий український патріот бл. п. убієнний Митрополит Юрій Ярошевич, котрий, зараз же після обрання його митрополитом Православної Церкви в Польщі почав перед Вселенською Патріярхією заходи щодо признання Православній Церкві в Польщі статусу автокефалії. Базував свої заходи покійний Владика Юрій на факті, що в межі тодішньої Польщі ввійшло православне населення, що перебувало свого часу в юрисдикції Київської Митрополії, яка до 1686 року користала з статусу фактичної автокефалії. Всю необхідну для цього документацію зібрали й належно опрацювали такі світочі Українського Православія як незабутні й, на жаль, уже покійні професори Олександер Лотоцький, Василь Біднов, Іван Власовський і Михайло Кобрин. Як знаємо, заходи Митрополита Юрія та зрозуміння ваги тих заходів з боку тодішнього польського уряду довели, що Вселенська й інші патріярхії Сходу визнали Православну Церкву у Польщі за автокефальну. Не визнала цієї автокефалії лише Московська Патріярхія, що претендувала на дальшу зверхність над Православною Церквою в Польщі, слушно вважаючи, що привернення автокефалії частині колишньої Київської Митрополії стане дуже важним прецеденсом для відродження автокефальної Православної Церкви в Україні.

Шукав контактів з Вселенською Патріерхією і Єпископат УАПЦ, опинившись у дуже несприятливих умовинах війни в Польщі. Допомагав у цьому бл. п. Митрополит Діонісій, тодішній голова Православної Церкви в Польщі, дякуючи якому було вписано до реєстру Єпископату Вселенської Патріярхії кількох наших єпископів. Як знаємо, за цю братню у Христі послугу Митр. Діонисій потерпів. Москва довела до усунення його з становища Митрополита в Польщі та до смерти в заточенні. Повідомляв Вселенську Патріярхію про наявність УАПЦ у вільному світі й голова Собору її Єпископів, бл. п. Митр. Полікарп та давав докази її живучости й творчої дії поза Україною.

Шукала зовнішніх зв'язків на початках свого існування й УГПЦ Канади, користаючи певний час з духовної опіки Екзарха Антіохійського Патріярха Германоса, який дав тій Церкві перших священиків. Відомі нам контакти Митр. І. Теодоровича з Екзархом Вселенської Патріярхії Архиєпископом Атенаґорасом, пізнішим Вселенським Патріярхом. Не малий вплив на потребу контактів з Екзархом Вселенської Патріярхії в ЗСА був факт перебування в юрисдикції Вселенської Патріярхії частини українських православних парафій, що їх по черзі очолювали Єпископи Й. Жук і Б. Шпилька.

Велику вагу зовнішніх контактів розумів і я. Мій особистий контакт з пізнішим Вселенським Патріярхом Атенаґорасом був започаткований восени 1948 р. і тривав він без перерв аж

до кінця життя покійного Патріярха. Зміцнював цей контакт і сам Патріярх Атенаґорас, який виявив розуміння проблеми Українського Православія та велику прихильність до українського народу. Він щиро радів здобутками УПЦеркви в ЗСА і ставив їх за приклад іншим. Патріярх Атенаґорас болів станом деконцентрації церковного життя православних українців у дiяспорі та прагнув бути помічним, зокрема в ділі нашого об'єднання та концентрації наших сил і засобів. Таке його ставлення до нас, православних українців, випливало з глибоко ним продуманого пляну відродження Православія на Сході Европи. В цьому пляні він ставив Україну на почесне місце, пам'ятаючи ту ролю, що її Україна відограла в християнизації найдальше на схід посунених теренів Европи. Він прекрасно знав історію Берестейської Унії, як і її наслідки. Але, коли римські архиєреї принадливо голосили, що всесвітнє Католицтво може опанувати Схід Европи лише з допомогою русинів - рутенців, то Патріярх Атенаґорас був глибоко переконаний, що відродження Православія на тому терені може статися лише й виключно через Україну і від віків побожний і відданий Вселенському Православію її народ. Цю концепцію Патріярха Атенаґораса знала й добре розуміла Москва, що й стало джерелом майже безперебійних конфліктів між Московською і Вселенською патріярхіями, що існують і по сьогодні.

На жаль, на шляху встановлення постійних і на певних нормах опертих взаємин з Вселенською Патріерхією стояло чимало перешкод. Першою з них треба вважати політичну ситуацію в світі, на ґрунті якої зростала постійно роля СССР. Цей «Союз» включив до арсеналу своїх засобів і Московське Православіє, яке, від початку свого існування, радо виконувало функцію дуже активного учасника в здійсненні московських імперіялістичних цілей. Так було за царів, так воно є й по сьогодні.

Коли говорити про контакти з Вселенською Патріярхією пок. Митрополита І. Теодоровича, що були досить інтенсивними в рр. 1934-35, а часом і пізніше, вони не довели до якихось реальних і позитивних наслідків. Головною причиною було те, що значна частина духовенства в ЗСА бажала визнання повноти єпископства Владики Іоана. Цього бажання не міг задовольнити Патріярх Атенаґорас і тоді, коли став Вселенським Патріярхом. Він дуже високо цінив особисті прикмети Владики І. Теодоровича та визнавав його велику заслугу в заіснуванню Українського Православія в діяспорі, проте вважав, що кожна поправка в єпископському сані не ліквідує сумнівів, а навпаки — ті сумніви посилює. Це передбачення покійного Патріярха Владика Іоан дуже тяжко переживав, аж до кінця свого життя.

Можливість поставлення контактів з Вселенською Патріярхією в більш реальну площину створилась уже після смерти Митрополита Іоана. Але і тут прийшлось зустрітися з різними труднощами. Головними з них було те, що канони Вселенської Православної Церкви не передбачають створення в діяспорі окремої нової Церкви, національної своїм змістом і традиціями та складом своїх вірних. Ця проблема особливо гострою стала перед Вселенською Патріярхією після останньої світової війни, коли у вільному світі, особливо ж у ЗСА, постав ряд національних церков, що не визнавали церковної зверхности своєї матірної Церкви, яка опинилась у повному підпорядкуванні комуністичній владі. Кожна ж із новопосталих у вільному світі національна Церква, не маючи змоги дати раду з старими канонами, стала

жити автокефальним життям де факто. Створилась скомплікована ситуація, до розв'язання якої Вселенська Патріярхія не дійшла й досі.

З цього скористала конкуруюча у всьому з Вселенською Патріярхією Московська Патріярхія, яка і в минулому не дуже рахувалася з канонами Вселенської Православної Церкви, особливо з часів Петра І-го, та для якої ті канони в службі безбожницькому урядові СССР та російському імперіялізмові стали, як те дишло, яке — куди ним не повернеш, туди воно й вийшло. Вважаючи ЗСА -за розсадник церковного ірідентизму й беручи під увагу, що загал вірних у православних церквах ЗСА складається переважно з колишніх мешканців теперішнього СССР, Московська Патріярхія, очевидно в тісній співдії з урядом СССР, обдарувала російсько - американську митрополію в ЗСА статусом автокефалії.

Цим стрілом Москва думала вбити одразу трьох зайців: 1) підпорядкувати й поставити до своїх послуг одну з найбільших православних церков не тільки в ЗСА, але й у цілім світі; 2) об'єднати в т. зв. тепер Православній Церкві Америки всі інші існуючі там національні церкви, в першу ж чергу ті, вірні яких походять з теренів теперішнього СССР, і цим зліквідувати їх та 3) поставити перед доконаним фактом Вселенську Патріярхію й інші патріярхії Сходу й цим самим понизити їхній авторитет та показати їхню оперативну безсилість.

Та з цього стрілу мало що вийшло: 1) Вселенська Патріярхія не визнала канонічним самовільний акт надання Москвою автокефалії російсько - американській митрополії та зарахувала його до дій, скерованих на ослаблення всього Православія. До такого наставлення Вселенської Патріярхії приєдналися всі патріярхії Сходу, себто — Антіохійська, Єрусалимська й Олександрійська, а частково й Румунська, що діяла з власних інтересів і за згодою свого уряду, хоч і комуністичного, але обороняючого національні інтереси Румунії. Поштовхом до такого становища Румунської Патріярхії було й те, що в склад нової й ніби автокефальної Православної Церкви Америки ввійшла румунська епархія, що її очолює Єпископ Валер'ян Тріфа; 2) Майже всі національні церкви ЗСА сприйняли акт надання автокефалії російсько - американській митрополії як хід, скерований у першу чергу на ліквідацію тих церков, а зчерги, як крок, спрямований на викликання хаосу у внутрішньому церковному житті цілої Америки, а через це ворожий не тільки національним церквам, але для самої Америки. Поза Грецькою Архидієцзією Північної й Південної Америки, з рішучим протестом виступила ще т. зв. Російська Зарубіжна Православна Церква. Ця Церква не визнає за Московською Патріярхією права очолювати російську православну церкву, як у СССР, так і назовні. Проте, з найбільш рішучим протестом і спротивом проти московсько - американської автокефалії виступила Українська Православна Церква ЗСА, інформуючи державні чинники ЗСА про причини рішучого спротиву проти заходів Москви взяти під свою контролю православне церковне життя в ЗСА. Водночас, УПЦ ЗСА стала в оборону прав і привілеїв Вселенської й інших патріярхій Сходу. Таке становище УПЦ ЗСА прийняв з належною вдячністю пок. Патріярх Атенагорас, висловлюючи призначення нашій Церкві за її відданість Вселенському Православію і його від віків освяченим традиціям і 3) одержання автокефалії не викликало великого захоплення серед значної частини вірних російсько - американської митрополії, а більшість постави-

лась до цього явно байдуже, як і належиться отарі, що стратила почуття національного походження. Притихла й та нечисленна група духовенства (переважно з нової еміґрації), явно аґентурно - прихильна Москві, що була архітекторами московсько - американської автокефалії. Крім цього, знайшлась певна група невдоволених автокефалією, що й стало джерелом ще й досі існуючих у тій церкві конфліктів на тім тлі.

Та несподівана смерть прикоротила земне життя Патріярха Атенаґораса, не давши йому змоги здійснити всіх задумів, а в тому числі, допомогти православним українцям поза Батьківщиною дійти до опертя їхнього церковного життя на авторитеті Вселенської Патріярхії. Наступник покійного Патріярха, теперішній Вселенський Патріярх Димитрій, свідомий зв'язків, що їх мав Патріярх Атенаґорас з Проводом УПЦеркви; його ставлення до української церковної проблеми взагалі теж свідчить про увагу до нашої Церкви, хоч би висиланням мені, як її Митрополитові, послання й листів з нагоди Різдва й Великодня та з інших оказій. Згодом він зустрівся з документами, які свідчили про велику увагу Патріярха Атенаґораса до українських церковних справ, як і про його пляни в тих справах. В наслідок цього, при кінці лютого м. р. одержав я від Патріярха Димитрія послання з 7 лютого, яке, на мою думку, треба вважати за вельми цінний документ уже тому, що він стверджує наявність у вільному світі Української Православної Церкви як вповні зорганізованого, живого й творчо діючого церковного тіла. Зчерги, цей документ посередньо стверджує відсутність будь-яких недоліків канонічного порядку в нашій Церкві. І в цій частині послання Патріярха Димитрія треба трактувати, як наш великий здобуток у міжцерковних зносинах взагалі, а у взаєминах з Вселенською Патріярхією, зокрема.

Те розуміння, яке надається тепер у нас цьому каламутному поняттю («інтернаціональна культура»), як і «теорія» одної «радянської нації» (хоч би як вона формулювалася), радянського народу в розумінні не співдружности, а однозначности, — покликане «теоретично» обґрунтувати й оправдати широко розгорнений процес русифікації. Цілеспрямоване заохочування й «каталізація» розвитку на цьому шляху принесе величезні, важко враховувані й невідшкодовані, некомпенсовані втрати для загальнолюдської культури і всього духовного життя комуністичного світу.

Іван Дзюба: Інтернаціоналізм чи русифікація?

Зиновій Книш

РОЖЕ ҐАРОДІ

(Закінчення)

Міт непомильности Совєтського Союзу

(З листа Роже Ґароді до Політбюра Комуністичної Партії Франції 2 вересня 1968 року).

... Перша реакція нашої партії на військову інтервенцію в Чехо-Словаччині була наскрізь правильна: сувора догана.

Одначе, вже в резолюції Центрального Комітету цей тон помітно послаб, коли ми, цілком слушно бажаючи віднови братерських стосунків з Комуністичною Партією Совєтського Союзу, не додали, щоб ці стосунки принаймні спиралися на твердих принципах.

.Бо від тоді кожен день наново свідчив, що теперішні керівники Комуністичної Партії Совєтського Союзу потоптали всі принципи, — не тільки ті, що повинні лягти в основу міжпартійних взаємин, але й ті, що повинні керувати думкою й ділом кожного комуніста. Не можемо ж зупинитися і безконечно тупцювати на позиціях, не йдучи вперед, і задоволятись інформаціями, що піднімають на глум ґрунтовні проблеми соціялізму.

Дві з них, на мою думку, найголовніші:

1. Яке значення має зразок соціялізму, що його прийняла Комуністична Партія Чехо-Словаччини на засіданні свого Центрального Комітету в січні, і який його зв'язок із шляхом нашої партії до соціялізму?

2. Які причини брутальної опозиції до нього совєтських керівників? Не можна говорити про їхню помилку або нерозум, — тут маємо справу з систематичним здійснюванням добре обдуманих плянів. Які вони?

Якщо ми поставимо ці питання, ступимо на шлях роздумування про кліку й систему «сталінізму», т. зв. специфічної форми догматизму, який полягає в тім, щоб накреслити єдину й універсальну форму соціялізму, а саме, ту, що її витворила історія в Росії, де сплелися проблеми побудови соціялізму й боротьби з економічною недорозвиненістю, а це довело до надмірної централізації та до обмеження демократії. Виступаючи з цих вихідних об'єктивних позицій, суб'єктивні перекручення ідей доконали решту.

Такі були тези мого інтерв'ю.

Чехо-Словаччина була перша країна, що почала здійснювати соціялізм в умовинах високорозвиненого господарства, а тому її намагання творити соціялістичну демократію для нас особливо близькі й братерські.

Політична інтервенція — варшавським листом — а потім військова — совєтських керівників — це ніщо інше, як поворот до сталінізму людей, що надто швидко поспішали перегорнути сторінку XX Конґресу.

Закиди супроти мене відносно самого тексту інтерв'ю відносилися до двох точок:

1. що я сказав, наче б то не був можливий ніякий компроміс, а от самі чехо-словацькі комуністи пішли на нього.

Та не до них відносилися мої завваження, не їхню це поставу я критикував. Коли хто вгинається під чобітьми пів мільйона загарбників, тоді зрозуміло, що, він не хоче віддати свого народу на масакру, може відхилятися в побічному, щоб рятувати основне й боронити головне: домагання відтягнути окупаційну армію й повернути

правильно й леаґльно обраних керівників.

Навпаки, це в нас, французьких комуністів, що не мали прикладеного до горла ножа, треба вважати недопустимим усякий компроміс з виконаним злочином проти соціялізму в Чехо-Словаччині і дати нашим товаришам максимальну допомогу, ясно й недвозначно заявляючи

— що советська інтервенція, під приводом поборення контрреволюції, якраз наближує та збільшує ту загрозу;

— що накинений диктатом компроміс мав на меті скомпромітувати чеських провідників;

— що в міру того, як продовжуватиметься окупація, зростатиме ризик контрреволюції;

— що стратегічні арґументи не мають тут ніякої вартости; так міркують туподумні мілітаристи, що не врахують найістотнішого фактору модерної війни: здобування прихильности мас;

2. Що я недопустимим способом втручався в ту справу, кажучи винуватцям цієї злочинної інтервенції: забирайтесь геть, бо ви спотворили обличчя соціялізму!

Але як же ж інакше можна повернути соціялізмові його правдиве обличчя, як недвозначно відсахнувшися від гурту людей, що одверто висміюють усі його принципи?

Нам слід би поставити собі питання: звідки береться ця навіяна фанатичною пристрастю тенденція реаґувати на події, виходячи з позицій советської непомильности? Чи ж не ми самі, ми, керівники французької комуністичної партії, відповідальні за таку ситуацію і таку до неї поставу? Чи не хочемо й ми зашвидко перегорнути сторінку XX Конґресу?

Коли було усунено Хрущова ,і то серед умовин, що вимагали б від нас принаймні зажадати вияснення, ми й оком не моргнули та не поставили справи принципово: як глибоко розкриває це перед нами діяння на практиці соціялістичної демократії? І чи твердження, що СССР — це держава всього народу, не розкривається перед нами як нова обмана?

Коли процес Сінявського й Даніеля показав цілком хибну поставу советської комуністичної партії до інтеліґенції, ми задовольнилися друком статтей Араґона; замість колективно зайняти становище партійного проводу, ми не піддали ґрунтовній аналізі питання культурної політики в соціялістичних країнах.

Коли відроджувався антисемітизм, нам вистачали листи для внутрішнього вжитку комуністичної партії, з яких вона собі нічогісінько не робила: антисеміта Клічко відзначено новими декораціями зовсім без нашого протесту.

Коли, після заворушень у Варшаві, Ґомулка виступив проти студентів на советський лад і в дусі советських традицій, ми не протиставили його практичним методам Дубчека і не піддали критиці комуністичної партії в Советському Союзі.

Коли я передав партійному керівництву рукопис моєї книжки «Чи можна сьогодні бути комуністом?», його визнали «занадто критичним у відношенні до Советського Союзу» і зажадали від мене викреслення дотичних місць у книжці. В моїй слабості. я на те погодився.

Таким способом, переплутуючи духа партії тільки з одним його складником, партійною карністю й дисципліною, ми малодушно погоджувалися, мовчки ставали спільниками советів і дозволяли виплекати в себе віру в советську непомильність.

А сьогодні ще більше і в нових умовинах стає перед нашими очима їхня вина. Якщо ми одверто й публічно не

заявимо, чому ми засуджуємо не тільки цей чи інший совєтський акт, але і всю їхню систему думання, що спричинює ці акти, недовір'я до нас як до негідних провідників нашої партії зростатиме все більше й більше, а наші товариші все менше й менше будуть нас розуміти...

Бюрократичний централізм, чи самоуправління?

(Інтерв'ю Роже Ґароді для юґославського тижневика «Комуніст» 30 серпня 1969 року)

Соціялістичний рух у світі переходить кризу. Виявляється це зокрема не тільки в істинній схизмі, що поставила проти себе наших совєтських і китайських товаришів. Це підкреслено показалось теж і на конференції в Москві: порозуміння, до речі, лише часткове, осягнено тільки під умовою, щоб залишити на боці основні проблеми, відсунути китайське питання, промовчати чехо-словацьку справу, не торкатися центральної проблематики різнородности зразків, що ними кожна країна, відповідно до своєї соціяльної структури й національної традиції, може користуватися на шляху до соціялізму. Джерел цієї кризи слід дошукуватись ,на мою думку, не в різнорідності зразків, — навпаки, ця різноманітність була б ознакою здоров'я й живучости руху; її корінь, як мені здається, виводиться з відмови визнання різнорідности моделів соціялізму. Положення це не нове; ви, юґославці, могли б щось про те сказати, бож іще в 1948 році з'явилася в нашому русі перша екскомунікація, з усіма шкідливими наслідками, що випливали з незрозуміння волі народу крокувати до соціялізму своїми власними стежками. Не для однієї тільки Юґославії, ізольованої та обложеної бойкотом, згубні були ці наслідки, — відбилися вони неґативно на цілості нашого руху.

В цьому місці можна би приступити до відповіді на ваше питання: чи сучасна соціялістична думка наснажена динамікою, чи перебуває в застою? Якщо судити по документі, складеному й проголошеному на конференції в Москві, я схилявся б до погляду, що вона в застою. Найперше через аналізу, чи скоріше, через брак аналізи ситуації в капіталістичних країнах. Майже ритуальним способом покликується він на загострення противоріч у капіталістичному світі. Без сумніву, противоріччя загострені, одначе, це не суперечності з XIX сторіччя. Конфлікти ці нові, а застиглість соціялістичної думки — так мені виглядає — полягає в тому, що ми їх не аналізуємо, а спеціяльно тих, що зароджуються в З'єднаних Стейтах Америки, та й у цілому капіталістичному світі, як наслідок нової наукової й технічної революції з усіми змінами, що їх вона веде за собою в структурі робітничої кляси, змінами, що настають у відношенні між продукцією та ринком у таких країнах, як ЗСА. Ми не доцінюємо ролі науки в розвиткові продукційних сил і, в слід за тим, щораз більшої ролі різної катеґорії інтеліґенції, а саме, інженерів, науковців і наукових дослідників у безпосередньому творчо-продукційному процесі, а вони ж водночас є інтеґральною частиною робітничої кляси. Коли б іти за тією, дуже поверховною, аналізою ситуації в московському документі, справді можна б набрати враження про склерозу соціялістичної думки. Цей же самий застій помічаємо в аналізі соціялістичного табору: як у капіталістичному світі документ не визнає нових, небувалих і незнаних досі протиріч, що там наростають, так само бачимо в ньому тенденцію заперечувати існування конфліктів у нутрі соціяліс-

тичного світу і навіть у нутрі кожної соціялістичної країни. А втім, це довело до промовчання принципових проблем: найперше, тієї, що виринула в наслідок постави китайських комуністів, а далі такої ж самої фундаментальної, що її виставила чехо-словацька комуністична партія в часі від січня до серпня 1968, а саме: спроба комуністичної партії накреслити зразок соціялізму відповідно до вимог наукової й технічної революції в високорозвиненій країні. Проте, я б не хотів застрягти в цій песимістичній оцінці, бо здається мені, що хоч під сучасну пору деякі форми соціялістичної думки розкладаються, однак, революційні сили в світі тепер сильніші, як будь-коли, а це багато важливіше. Зате — знаменна річ, що коли ще перед кількома роками революційні сили в світі поляризувалися довкола комуністичних і робітничих партій, сьогодні, в багатьох сторонах світу, революційний рух обминає комуністичні партії. Це можна сказати про більшість країн Південної Америки й Африки, де національні рухи, визвольні й навіть часом зроджені з соціялістичної інспірації, проходять зовсім поза існуючими марксистськими партіями. Особливо гостро це виступає в Азії, не тільки як наслідок навмисної постави китайської комуністичної партії, але також через знищення комуністичної партії в Індонезії і розколи в інших комуністичних партіях, зокрема, в Японії та в Індії.

... Одначе, не зважаючи на пікреслений уже елемент склерози, зберігаю повну віру в майбутнє соціялізму тому, що нові сили, все більші й більші, бажають побудови соціялістичного ладу, і хоч це діється поза рамками традиційних комуністичних партій, воно спричинює конкуренційне змагання, що правдоподібно допоможе деяким з тих партій вийти зо стану загнивання марксистської думки, що послаблює комуністичні партії під час революційних рухів, що все більш і більш могутньо зростають...

... Запитуєте, «чи — в світлі найновіших подій, що сколихнули соціялістичним світом — не виглядає, що багато більше зусилля пішло на боротьбу з імперіялістичною конспірацією, замість на спроби розв'язувати існуючі проблеми в самому серці соціялістичного світу, — а це зробило б соціялізм більш привабливим для мас».

Це справді дуже важлива сторінка нашої справи. В нещодавно проголошених комунікатах у Совєтському Союзі й Чехо-Словаччині з нагоди річниці інвазії серпня 1968 року вразило мене, що все лихо приписане імперіялістичним махінаціям. Авжеж, я далекий від того, щоб заперечувати, наче б то в Чехо-Словаччині не було контрреволюційних елементів, наче б не було там зовнішніх підшептів, що творять труднощі й намагаються не поправити соціялізм, тільки знищити його. Для мене в тому сумніву нема. Одначе, як мені здається, зводити все те, що діється в Чехо-Словаччині, до роботи жменьки контрреволюційних елементів під впливом чужого імперіялізму, значило б хитромудро прикривати справжню дійсність. Основне, на мою думку, в подіях останніх днів, це не те, що кілька десятків чи навіть кілька сотень молодих людей, між ними, може, теж і чужих для країни елементів, пробували зчинити замішання в центрі Праги; основний факт, повторюю, це те, що 80 відсотків робітників ішли пішки до праці на знак протесту в річницю 21 серпня, це те, що в тій надзвичайній національній однодушності збережено п'ятихвилинну мовчанку, як протест проти ганебної інвазії минулого року...

Коли сьогодні в деяких соціялістичних країнах говорять про «підривну і-

деологічну діяльність», я питаюся: на які теоретичні основи це спирається? Таж це попросту значить, що там соціялізм у дефензиві. Пригадую собі незрівняне інтерв'ю Леніна для одного американського журналіста в 1919 році: «Якщо хочете,, заключімо пакт. Ми дозволимо в Совєтському Союзі на всяку вашу пропаґанду, під умовою взаємности». Тоді справи стояли не так просто, як тепер; Ленін ішов наступом, і капіталістичний світ зійшов би з розуму, якби погодився на такий обмін. А тепер мені просто незрозуміло, що ось уже п'ятдесят років після жовтневої революції з маніякальною впертістю перешукують клунки, чи нема там якоїсь китайської брошурки або іншої «ідеологічно-підривної» літератури. Ставлячи проблеми в такій площині, неможливо їх розв'язати... Я розумів би таку поставу в буржуазії, але, признаюся, не второпаю, як марксисти, замість пізнавати й розуміти великі внутрішні протиріччя, що виростають в усіх країнах світу, зводять їх до підривної акції купки інтернаціональних інтриґантів...

Звиродніння совєтського «моделю» соціялізму.

Здійснювати швидким темпом індустріялізацію в умовинах Росії 1920-их років вимагало дуже сильної централізації. Вона могла діяти тільки політичною силою. В перших роках революції цією політичною силою був революційний ентузіязм; але по десяти роках замість неї прийшли тільки примус і репресія...

Наступив перший пересув: **партія займає місце кляси, і тільки вона рішає в імені кляси.** В свою чергу партія звужується до свого апарату, а цей — до своїх керівників. Кінець-кінцем за всіх думає й вирішує одиниця.

Таким чином, партія перемінюється в державний орган, і тоді починається деґенерація соціялістичної демократії. А тому, що єдиною формою суспільної власности є власність державна, керівні органи розглядають економіку як один гігантський трест в руках бюрократії, що розмножується з запаморочливою швидкістю. Всі пляни випрацьовують вгорі — ніяких рішень на нижчих щаблях не може бути, і совєти перестають бути живими органами, що водночас схвалюють та виконують, на зразок Паризької Комуни. Вони ще сходяться ритуально, але тільки на те, щоб вислухувати доповіді й постанови вищих інстанцій.

З упадком революційного ентузіязму мас виходить наверх шкідливість системи: керівні апарати партії й держави все більш і більш замкнені в собі, відтяті від мас і від дійсности, засклеплюються в суб'єктивізмі і бюрократичній сваволі. Таким способом ця форма правління суспільністю входить у конфлікт з об'єктивними законами розвитку, а теорія марксизму, замість бути інструментом революційної перебудови суспільности, деґенерується для виправдання й апологетики доконаних фактів.

Відтепер партія й держава керують усім та контролюють усе, від економічної продукції аж до культури й мистецтва; всі сектори суспільної діяльности стають органами і «трансмісійними пасами» центрального апарату.

Початково й на перших етапах перебудови суспільства ця система могла мати успіхи. Не тільки тому, що революційний підйом мас закривав і зрівнював її недоліки, але також тому, що в недорозвиненому господарстві, зруйнованому війною та інтервенціями, потреби могли задовольнятися низькоякісними виробами й абсорбувати незрівноважену продукцію.

Одначе, вже під кінець 20-их років

ця форма екномічної раціоналізації не вистачає. Селяни не бажали включитися в таку колективну систему й забарикадувалися в завзятому індивідуалізмі. Робітники — що їх уже не закликували до активної участи в керуванні — не цікавилися продукцією й поводились як наймані працівники колосальної державної машинерії, в найліпшому разі як зрезиґновані службовці. Відтоді діяльність системи щораз більше й більше вимагала примусу.

Вирішальний зворот наступив під кінець 1929 року і з початком тридцятих років, коли розгулялася репресія супроти селянства, робітництва й інтеліґенції. В історії Совєтського Союзу цей зворот був неначе жахливою помилкою стрілки в бусолі. Він розірвав комплекс єдности історичної ініціятиви мас і теорії, що її проповідувала партія, цих двох бігунів революційної підметности. Господарська відбудова стояла на доброму шляху, але нові завдання індустріялізації країни, сільсько - господарської колективізації та культурної революції не могли здійснюватися таким швидким темпом, щоб подолати недорозвиненість, хібащо під умовою використання специфічно - соціялістичного стимулу, творчої співучасти мас у розбудові країни, створивши для цього нові передумови. До цього часу централізована система була потрібна, а відтепер місце «якобінської» централізації ударного періоду могла й повинна була перебрати ініціятива мас, розбурхана демократією не формальною й міщанською, тільки соціялістичною, цебто, з ґарантією ефективної участи трудящих у плянуванні й вирішуванні, як у економіці підприємств, так і в державному житті.

До розв'язки насувалися дві проблеми: посилення сільського господарства через його колективізацію та індустріялізація. В обох випадках Сталін пішов на розв'язку директивами згори й примусом.

Внутрішня логіка тієї системи полягала на всевідучості й непомильності партійного й державного апаратів, що ніби говорять і діють в імені робітничої кляси, але в дійсності накидають їй згори свої директиви. Вона довела до радикальної зміни напрямку ленінської концепції партії: в тому, що ще й далі називалося диктатурою пролетаріяту, партія стала на місце кляси, апарат на місце партії, а керівники — на місце апарату... Ідеологія щораз більше перетворювалась в апологетику і служила для того, щоб прикривати та виправдувати репресії в усіх ділянках, у відношенні до селян, до робітників і до культури. Під кінець тридцятих років це довело до кривавих процесів...

В часи гітлерівської аґресії патріотичне піднесення на якийсь час ще прикрило злощасні наслідки цієї системи — на місце революційної епопеї прийшла національна, і російський нарід ціною безмежних жертв та подивугідними подвигами поміг світові звільнитися від фашистського варварства. Одначе, як тільки погасала народня ініціятива, рак системи віджив і далі прожирав режим.

Після перемоги й велетенського зусилля в відбудові країни, спустошення сталінізму не обмежилися тільки до Совєтського Союзу: вони перенеслися до країн, що ввійшли в склад соціялістичного бльоку.

Злочини проти соціялізму, що їх допустив збюрократизований партійний апарат, прийняли такі головні форми:

— Експорт політичної поліції, що здесяткувала кадрові штаби соціялістичних країн таким самим способом, як у Совєтському Союзі. Це політичне божевілля породило процеси Костова в Болгарії, Ґомулки в Польщі,

Райка в Угорщині, Патраскану в Румунії і Слянського в Чехо-Словаччині. Свідчення однієї з жертв, Артура Лондона, колишнього бійця Інтернаціональних Бриґад в Еспанії й учасника французького резистансу, а потім міністра в Чехо-Словаччині, викрило механізм тих процесів, — як то шантажем «вимог партії» обвинувачених змушували признатись до вчинків, що їх вони ніколи не виконали.

Другим наслідком бюрократичного централізму, опертого на догматизації «совєтського моделю», було механічне його приноровлювання в країнах з інакшою структурою, з інакшими можливостями, з інакшим минулим. Таке сліпе наслідування довело до потворних економічних дивовижностей: система насильної індустріялізації там, де не було до того об'єктивних умов, довела до таких нісенітниць, як Сталінварош в Угорщині. Там побудовано велетенський залізообробний комплекс на тисячі кілометрів від джерела сировини, вугілля й залізної руди. Не тільки в судівництві й поліції шаліли совєтські «політичні дорадники»; неменшу шкоду принесли вони й у економіці: методи авторитарного зцентралізованого плянування, змушуючи народи до непосильних жертв, покінчилися тим самим, що й примусова колективізація в СССР двадцять років тому. Такими методами йшли вони на руку найгіршим ворогам соціялізму, даючи їм доступ до мас: 1956 року Східню Німеччину, Польщу й Угорщину завели над саму прірву контрреволюції.

В ім'я тієї догми «єдиного моделю» виклинали та відлучували від соціялізму інакомислячих, а це послабило й поділило комуністичний рух. Коли в 1948 році Юґославія перша спротивилася авторитарному догматизмові і шукала власних шляхів до побудови соціялізму, її керівників оголошено контрреволюційними аґентами, шпиґунами, убивцями й фашистами. Це ж саме повторилося двадцять років пізніше в ім'я тих самих кличів, причому вжито ще більш брутальних методів: 21 серпня 1968 року совєтські танки здушили спробу чехо-словацьких комуністів шукати «модель соціялізму», що відповідав би вимогам високорозвиненої суспільности. Тут Брежнєв і Сталіна перескочив: Сталін бо, принаймні, не напав на Юґославію! А ще й у тому перевищив він сталінізм, що до цілого народу та його партії застосував прийоми, вироблені на показових процесах у Москві, Празі й деінде. Сьогодні він накидає чеським комуністам таку угоду: можете відбути конґрес своєї партії, під умовою ґарантії, що він ствердить конечність і леґальність совєтської інтервенції. Для тієї мети майбутній конґрес підготовляється вже тепер, викидаючи з кожного партійного органу елементи, що не погодилися б ні на диктат, ні на імпорт чужого моделю.

Знаменно, що окупант та його коляборанти хочуть домогтися самокритики, погрожуючи новими процесами тим, що від січня до серпня 1968 року серед надзвичайно трудних умов намагалися виправити помилки сталінського правління з часів Новотного, від котрого ніхто не вимагає розрахунку за прірву, що її він викопав між народом і партійним апаратом.

Поворот Сталінізму

(Інтерв'ю Роже Ґароді для чехо-словацької пресової аґенції)

... Компроміс був немислимий, і можна тільки привітати рішучість чехо-словацьких делеґатів, с и л ь н и х своїм добрим правом та однодушною підтримкою всього їхнього народу. Єдина розв'язка — це безумовний ви-

хід усього чужого війська, що сьогодні окупує Чехо-Словаччину, і повернення на свої місця тих партійних і державних керівників, яких обрав сам чехо-словацький нарід, щоб цей нарід міг продовжувати побудову соціялізму за таким зразком, що відповідає ступневі його економічного розвитку та національним прикметам.

Програма, що її прийняла на весні чехо-словацька комуністична партія, викликала надзвичайне зацікавлення серед французьких комуністів. Вона започаткувала дослідження форм економічної, політичної й культурної організації соціялізму в країні, що так само, як і Франція, була високоіндустріялізована ще перед побудовою соціялізму і мала глибоко закорінену традицію міщанської демократії.

Маючи на увазі ці аналогії, чехословацька ініціятива творити справжню соціялістичну демократію була нам дуже близька й рідна.

А тому інтервенція може вбити великі надії. Вона наскрізь неоправдана й непробачна: привід загрози контрреволюції аж ніяк не стійкий, бо коли б реакційні сили й використали нагоду демократизації, щоб підняти голову, вони неспроможні зорганізувати ніяке насилля, крім словесної критики, а уряд, комуністична партія та її лідер Александер Дубчек, сильно підкреслюючи засади соціялізму, користалися довір'ям і підтримкою величезної більшости народу, доказом чого факт, що ніхто, справді ніхто не погодився на співпрацю з окупантами, щоб зайняти місце правних правителів країни. Опір і холоднокровність чехо-словацького народу, об'єднаного довкола своїх керівників, викликали подив і признання комуністів, усіх друзів соціялізму й волі.

Наша ж партія з першого дня засудила інтервенцію.

Нічого не може краще служити справі контрреволюції в Чехо-Словаччині, та й у всьому світі, як надавання соціялізмові обличчя, що настільки незгідне з фундаментальними принципами марксизму...

Ми не забуваємо того в часі, коли постава сучасних совєтських керівників завдала страшного удару комуністичному й робітничому рухам, а в першу чергу — їхній власній країні, їхній партії.

Те, що тепер діється — це віднова сталінізму в теорії і в практиці керівниками, що зашвидко хотіли б перегорнути сторінку XX Конґресу. Їм, як комуністам, ми кажемо ясно й без обиняків: забирайтеся геть, щоб повернути честь вашій партії та чисте обличчя міжнародньому соціялістичному рухові!

НОВЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ» В АВСТРАЛІЇ

«Самостійна Україна» здобуває все більше нових читачів й передплатників на всіх континентах. Зокрема велике зацікавлення нашим журналом є на терені Австралії. У зв'язку з тим постала потреба кращої обслуги читачів та передплатників на цьому терені, щоб вони могли скоро діставати потрібні інформації й полагоджувати платності тощо.

Вдалося це нам позитивно розв'язати тільки завдяки примірній працьовитості й жертвенності Друга Т. Топчія, адресу якого подаємо нижче. Просимо, отже, всіх Вш. Передплатників і Читачів «СУ» у всіх справаха звертатися на цю адресу.

Mr. T. TOPCIJ
93 BLAMEY CR., CAMPBELL A.C.T. 2601, AUSTRALIA.

Сердечно вітаючи нашого Представника в Австралії — щиро бажаємо йому якнайкращих успіхів.

Адміністрація

Printed by:
UKRAINIAN - AMERICAN PUBLISHING
and PRINTING CO., INC.
2315 West Chicago Ave. Chicago, Ill. 60622 USA